

Vakıflar Dergisi

Yıl: Aralık 2020 • Sayı: 54

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl: Aralık 2020 - Sayı: 54 - Hakemli Dergidir. Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.
Vakıflar Dergisi TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı ve EBSCO veritabanı tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651

ISSN: 1011-7474

e-ISSN: 2564-6796

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Burhan ERSOY

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mevlüt ÇAM

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editör

Hüseyin ÇINAR

İngilizce Editörü

Miyase KOYUNCU KAYA

Teknik Editör

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Mehmet BULUT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof.Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Yılmaz KURT	Ankara Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Mehmet ÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ali YILMAZ	Uşak Üniversitesi
Doç.Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mahmut AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID	Macar Bilimler Akademisi
Prof.Dr. Abdullah EKİNCİ	Harran Üniversitesi
Prof.Dr. Özer ERGENÇ	Bilkent Üniversitesi
Prof.Dr. Suraiya FAROQHI	İbn Haldun Üniversitesi
Prof.Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Mahmut KAYA	İstanbul Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. İlber ORTAYLI	MEF Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsrev SUBAŞI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Eugenia KERMEİ ÜNAL	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Aşıl TÜKEL YAVUZ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Bahaeddin YEDİİLDİZ	Hacattepe Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Musa YILDIZ	Gazi Üniversitesi
Dr.Öğr. Üyesi Vefa ÇOBANOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY	Birmingham Üniversitesi (Emekli)
Evangeila BALTA	Ulusal Yunan Araştırma Vakıf/ Yunanistan

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler unvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukuki mesuliyeti yazarına aittir.

Yazışma Adresi

T.C.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı

Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı No.:10 06050 Ulus / Ankara / Türkiye

Tel: (0312) 509 60 00 - Faks: (0312) 324 47 22

e-posta: vakiflardergisi@vqm.gov.tr • web: www.vqm.gov.tr - https://dergipark.org.tr/tr/pub/vakiflar

İÇİNDEKİLER / CONTENT

XIII. Asırdan Günümüze Sivas'ta Bir Rum Abdal: Şeyh Erzurumî ve Zaviyesi 9	9
A Rumelian Abdal in Sivas from the 13th Century to the Present: Sheikh Erzurumî and His Lodge	
Saim Savaş - Pınar Savaş	
Hatunsaray-Şeyh Şibli Zaviyesi'ne Dair Yeni Bir Kaynak: Karamanoğlu I. Süleyman Bey'in Vakfiyesi29	29
A New Source About Hatunsaray-Sheikh Shibli Zawiya: Waqfiyya of Karamanoglu Suleiman I	
Ayşe Değerli - Yusuf Küçükdağ	
Ömer Paşa Ve Elmalı'daki Vakfı Üzerine Bazı Tespitler41	41
Some Observations on Ömer Pasha and His Waqf in Elmalı	
Hatice Durgun	
Hamid-ili'nde Ulaşım Sistemi ve Zaviyeler59	59
Transportation System and Zaviyahs in Hamid-ili	
İlker Yiğit	
XVI-XVIII. Yüzyıllarda Üsküp ve Manastır'da Kurulan Sıbyan Mektebi Vakıfları87	87
Waqfs Established for the Primary School in Skopje and Bitola in the XVI-XVIIIth Centuries	
Mumin Omerov	
Mevlâna'nın Torunlarından Pir Hüseyin Efendi'nin Hayatı ve Vakıfları99	99
The Life and Waqfs of Pir Hüseyin Efendi, One of Mevlâna's Grandsons	
Hamit Şafakcı	
Manisa'daki Hâtûniye, Sultâniye ve Murâdiye Külliyelerinin 1764-1765 Tarihli Tamirâtları113	113
The Repairs of Hâtûniye, Sultâniye and Murâdiye Complexes in Manisa Dated 1764-1765	
Ertan Gökmen	
19. Yüzyılda Osmanlı Vakıf Tarım İşletmeleri (Edremid, Kemeredremid, Ayvalık ve Ayvacık Örneği)139	139
Ottoman Waqf Agricultural Enterprises Structure and Problems in the 19th Century: (Example of Edremid, Kemeredremid, Ayvalık, Ayvacık)	
Nihal Cihan Temizer - Said Öztürk	
Mazbut Vakıfların Günümüz Hayır Hizmetleri161	161
Contemporary Philanthropic Services of Mazbut Waqfs	
Eyüp Sabri Kala	
Amasya Kumacık Hamamının İlk İnşasındaki Planına Dair Bir Değerlendirme185	185
An Evaluation of the First Construction Plan of Amasya Kumacık Bath	
Sibel Yazar	
Kastamonu Turnalı Camii'nde Candaroğulları Ve Osmanlılar Zamanına Ait Yeni Bulunmuş Vakıf Hatim Cüzleri201	201
The New-Found Koranic Waqf Fascicules from the Candarids and the Ottoman Periods in Turnali Mosque of Kastamonu	
Cevdet Yakupoğlu - Namiq Musalı	
Kocaeli Hereke Dokuma Fabrikası Yerleşkesi'ndeki Hümâyûn Camii235	235
Imperial Mosque in Kocaeli Hereke Weaving Factory	
Saliha Tanık	
Yunt Dağı Karakılınçlı Köyü Camii'nde Yazının Bezeme Unsuru Olarak Kullanımı ve Yapının Mimari Analizi257	257
The Use of Script as Decoration Element in Yunt Mountain Karakılınçlı Village Mosque and Architectural Analysis of The Structure	
Ramazan Uykur	
Kitâbiyât / Book Review283	283
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi284	284
Yılmaz Kurt	
Balat ve Çine Vakıfları286	286
Hasan Demirtaş	
Vefayât / Obituary289	289
Kendi Dünyasında Bir Seyyah, Sanat Tarihinin İzinde Bir Hoca: Mehmet Fatih Müderrisoğlu	
Mehmet Kurtoğlu - Faruk Bürkük	
Mehmet Çetin'in Ardından.....299	299
Murat Yılmaz	

Kastamonu Turnalı Camii'nde Candaroğulları Ve Osmanlılar Zamanına Ait Yeni Bulunmuş Vakıf Hatim Cüzleri*

Cevdet Yakupoğlu**

Namiq Musali***

Öz

Candaroğulları Beyliği, XIV. yüzyılın başlarında Çobanoğulları hanedanının hâkimiyetinin kesin olarak sona ermesi üzerine Kastamonu bölgesine hükmetmeye başlamış ve 1461 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Daha Çobanoğulları tarafından bu bölgede yürütülen imar faaliyetleri Candaroğulları zamanında da devam etmiştir. Bu faaliyetler sonucunda Kastamonu ve havalisinde çok sayıda Türk-İslâm medeniyeti eserleri meydana getirilmiştir. Bunlardan biri de Candaroğulları Beyliği'nin kurucusu I. Süleyman Paşa'nın oğlu Candaroğlu Ali Bey tarafından yaptırılmış olan Turnalı Camii'dir. Caminin 733 / 1333 tarihli vakfiyesinde her Cuma günü camide hatim okuma şartı getirilmiştir.

Tarihen Azdavay nahiyesine bağlı olan Turnalı yöresinin bir diğer adı da Bereketli'dir. Günümüzde Bereketli köyü Ağlı ilçesine bağlıdır. Ali Candar Bey'in inşa etmiş olduğu tarihî cami günümüze ulaşmamış ve zamanla yıprandığı için yenisi yapılmıştır. 2016-2017 yıllarında yaptığımız saha araştırmaları sırasında Bereketli köyündeki bu camiye birkaç kez uğramış ve orada XIV-XIX. yüzyıllara ait 58 adet elyazması Kur'ân-ı Kerîm cüzü bulmuştuk. İncelemelerimiz sırasında bu cüzlerin Candaroğlu Ali Bey'in ilgili vakfiyesinde geçen hatim okuma şartı ile bağlantılı olduğunu belirledik. Kur'ân-ı Kerîm cüzleri üzerindeki en eski tarihin 789 / 1387, en son tarihin ise 1271 / 1855 olduğunu tespit ettik. Bu bulgularımızın, Candaroğulları ve Osmanlılar döneminde Kastamonu çevresinde vakıf geleneğinin gelişimi, buradaki hat ve kitap sanatının seviyesi, yörede faaliyet gösteren ilim ehli ve kâtiplerin isimleri gibi hususların belirlenmesine, kısacası bu bölgenin sosyo-kültürel tarihinin araştırılmasına yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Azdavay, Ağlı, Taşınır Vakıf Kültür Varlığı, Dinî Hayat, Hatim Okuma

The New-Found Koranic Waqf Fascicules from the Candarids and the Ottoman Periods in Turnali Mosque of Kastamonu

Abstract

At the beginning of the XIVth century, after the end of the reign of the Chobanid dynasty, the principality of Candarids began to dominate Kastamonu region and continued to exist until 1461. Reconstruction works carried out by the Chobanids in this region also continued during the Candarids. As a result of these works, many monuments of Turkish-Islamic civilization were created in Kastamonu and its environs. One of them is the Turnali Mosque, built by Candar-oghlu Ali Bey, the son of Suleiman Pasha, the founder of the principality of Candarids. In the mosque's waqf certificate of 733/1333, a condition was introduced for khatim reading (i.e. reading all fascicules of Koran from beginning to finish) on Fridays.

Another name for the Turnali precincts, historically associated with the Azdavay district, is Bereketli. Today the Bereketli village is subordinate to the Aghli district. The historical mosque built by Candar-oghlu Ali Bey has not survived to the present day. Over time, it was destroyed and re-built. During the field researches conducted in 2016-2017, we several times visited this mosque in the village of Bereketli, and there we found 58 Koranic manuscript fascicules from the XIV-XIXth centuries. In the course of our research, we determined that these fascicules were related to the reading of the khatim, which was reflected in the waqf certificate of Candar-oghlu Ali Bey. We have determined that the oldest date in these Koranic fascicules is 789/1387, and the last date in them is 1271/1855. We believe that these findings will help to determine the development of the waqf tradition under the Candarids and the Ottomans in Kastamonu province, the level of calligraphy and book art here, the names of scholars and scribes working in this region, and briefly, they will play a role in studying the socio-cultural history of this region.

Keywords: Azdavay, Aghli, Movable Waqf Cultural Property, Religious Life, Khatim Reading

* DOI: 10.16971/vakiflar.704115

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: March 2020 / February 2020

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Eylül 2020 / September 2020

** Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; cevdeyyakupoglu@gmail.com; ORCID: 0000-0003-1291-8380

*** Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; namiq.musali@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9637-6314

Giriş

Anadolu'da XII. yüzyıldan itibaren İslâm Medeniyeti'nin ve kültür birikiminin en sağlam ve en kalıcı örneklerini oluşturan Türkler, XIV. yüzyıla gelindiğinde şehir merkezlerinde, köylerde ve konargöçer obalarında sürdürdükleri gündelik hayatlarında Hz. Peygamber merkezli bir din ve dünya görüşü ortaya koymuşlardı. Bu noktada hükümdarlar, devlet adamları, beyler, gaziler, mahalli diğer yöneticiler, ilim adamları, sofiler, dervişler, âşıklar başta olmak üzere neredeyse her kesimden halk kitleleri, Allah'ın buyruğunu yerine getirmek ve Hz. Peygamber'in rızasını almak uğruna çok çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Cami, mescid, zâviye inşası; tekke edebiyatının buna göre şekillenmesi; mevlid, na't, mersiye, hilye, mi'râciye, şefâ'atnâme, kırk hadis vb. dinî-tasavvufi eserler kaleme alma; fakirlere, miskinlere, gariplere hayır ve hasenatta bulunma, vakıf kurma ve nihayet inşa kılınmış cami ve mescitlerde özellikle Cuma günleri Hz. Peygamber ruhuna hatim okuma icrası bunların başında gelmektedir. Anadolu'da Selçukluların ve onların mirasçısı Beyliklerin egemen olduğu önemli kültür merkezlerinden Konya, Aksaray, Kayseri, Sivas, Malatya, Divriği, Erzincan, Erzurum, Ahlat, Mardin, Hısnıkeyfâ, Meyyâfârikîn, Diyarbakır, Tokat, Niksar, Amasya, Ankara, Çankırı, Kastamonu, Sinop, Beyşehir, Eğirdir, Kütahya, Afyon, Denizli ve nihayet Bursa, İznik gibi şehirlerde bu şekilde hatim okuma etkinliklerine dair bolca örneklerle rastlamak zor değildir. Nitekim Türkiye Selçukluları ve Beylikler çağı Anadolu camilerinde Kur'ân-ı Kerim ve cüz tilaveti amaçlı vakıf tahsis etme geleneğinin varlığı tespit edilebilmektedir (Gökdemir, 2019: 24-47). Bu noktada Beylikler dönemi Kastamonu muhitinde (Turnalı yöresinde) hatim cüzü okumayla ilgili vakıf geleneği üzerine ortaya koyduğumuz bu çalışmamızın da alana katkı sağlayacağını umut ediyoruz.

1. Turnalı Camii Ve Yöresi İle İlgili Saha Çalışmaları

Turnalı, Kastamonu şehir merkezinin 50 km. kuzeybatısında kalan Ağlı Kalesi'nin (rakım 1370) ve bugünkü Ağlı ilçe merkezinin (rakım 1170) 7 km. kadar batısında bulunmakta olup, son asırda ve günümüzde daha çok Bereketli ismiyle tanınmaktadır. Bereketli yöresi, bölgenin dağlık ve engebeli şartları göz önünde bulundurulduğunda, genişçe bir çanağı içine almakta ve verimli tarım arazilerini bünyesinde barındırmaktadır. Bahsi geçen bu çanağın çevresinde rakımı 1200 metreyi aşan dağ ve tepelerin bulunması, 1000-1050 rakım aralığında kalan Turnalı mıntıkasının sert rüzgârlara bir nebze de olsa kapalı kalmasını sağlamıştır. İlaveten bu yöre, Kastamonu – Devrekâni – Seydiler – Ağlı hattından kuzeye (bugünkü Şenpazar ilçesi yönüne) ve batıya (bugünkü Azdavay, Pınarbaşı ilçeleri yönüne) giden ulaşım yollarının üzerinde bulunmaktadır.

Turnalı / Bereketli yöresi, Candaroğulları döneminden Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar neredeyse yedi asır boyunca Daday kazasının Azdavay nahiyesine bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. Bu yörede zamanla değişik isimlerle muhtarlık birimi altında köyler oluşmuştur. Diğer bir ifade ile Turnalı ya da Bereketli denildiğinde tek bir köy kastedilmez. Bu mıntıkada eskiden Bereketli Divanı bünyesinde yaklaşık 5-6 ayrı köy ve bunlara bağlı irili ufaklı birçok mahalle mevcuttu (Hocaköy, Sada, Çakıroğlu, Yeşilpınar, Söğütpınar, Şeyhoğlu, Çapal, Çaylı, Camıyanı, Kabalar, Kayabaşı, Kesim, Mazak, Dana, Delişaban vs.). Dolayısıyla Turnalı yöresi bütün bu köyleri içine alan genel bir adlandırmadır.

9 Mayıs 1990 tarih ve 3644 Sayılı Kanun'a dayanarak Ağlı bucak merkezinin ilçe yapılmasıyla Daday, Azdavay ve Küre kazalarına bağlı bazı köyler (Akdivan, Bereketli, Çakıroğlu, Fırincık, Gölcüğez, Sada, Turnacık vb.) bu yeni ilçe sınırlarına dâhil edilmiştir. Böylece Turnalı / Bereketli yöresinde bulunan köylerin bir kısmı Azdavay'a bağlı kalırken, Bereketli köyü ise Ağlı ilçesine bağlanmıştır. Böylece çizilen bu ilginç sınır yüzünden Bereketli yöresinin idari bütünlüğü bozulmuştur.

Turnalı yöresine asıl damgasını vuran tarihî eser, XIV. yüzyıl ilk çeyreğinde Candaroğlu I. Süleyman Paşa zamanında, bu hükümdarın oğlu Ali Bey (Ali Candar) tarafından yaptırılan ve vakıf gelirleriyle de desteklenen Turnalı Camii'dir.¹ Ali Bey'in öncülüğünde çevre Müslüman köy ve obalara dinî, kültürel ve sosyal merkezlik etmeye başlayan bu eserin diğer bir özelliği ise 1333 tarihli vakfiyesinde de belirtildiği üzere camide her Cuma günü Hz. Peygamber'in ve ilgili eserin bânisinin ruhu için hatim okuma geleneğinin başlatılması ve bunun 1920'li yıllara kadar aralıksız sürdürülmüş olmasıdır. Bu noktada Turnalı Camii, bu mahiyetteki bir dinî faaliyetin kesintisiz sürdürülmesi açısından Anadolu'daki önde gelen camiler arasında zikredilmelidir. Daha da heyecan verici olanı ise asırlar geçtikçe tamir görmesine ve hatta yıkılarak betonarme olarak yeniden inşa edilmiş olmasına rağmen bu camide kullanılan hatim cüzlerinin ihtimamla muhafaza edilerek günümüze ulaştırılmasıdır.

28.07.2016, 03.08.2016, 30.09.2016 ve 03.11.2017 tarihlerinde Ağlı ve Azdavay ilçeleri ile bağlı köylerinde gerçekleştirdiğimiz birkaç ayrı saha araştırması sırasında Bereketli köyü ve çevresinde de incelemelerde bulduk. 28.07.2016 tarihli ilk gezimiz² esnasında Bereketli Camii'ni de ziyaret ettik. Burası Bereketli köyü hudutları dâhilinde Camiyanı denilen mevkidedir. Kaynaklarda Turnalı Camii veya Bereketli Camii olarak adı sıkça geçen tarihî bu eserin orijinalinin günümüze ulaşmadığını üzüntüyle müşahede ettik. Ancak Osmanlı idari döneminin son yıllarında (1876) yıkılarak yeniden yapılması, Cumhuriyet döneminde zaman zaman onarım geçirerek ibadete açık bir şekilde günümüze ulaşması, daha da önemlisi yedi asır öncesinden bugünlere kültürel bir köprü rolünü devam ettirmesi ise bir ölçüde bizleri sevindirdi.

Ziyaretimiz esnasında caminin (Ağlı ilçesi Bereketli Köyü Divan Camii) Malik Kılınç isimli kadrolu din görevlisi ile tanıştık. Bu görevli, araştırma ekibimize camiye tanıtırken, cami içinde bulunan el yazması Kur'ân-ı Kerîm cüzlerinin varlığından bizi haberdar etti. İşte söz konusu Kur'ân cüzleri bu makalemize konu oldu³. Bahsi geçen cüzlerin cami demirbaş listesinde de kayıtlı olduğunu gördük. Bu listede cüzler, biri 30 adet, diğeri ise 27 adet olmak üzere 1. ve 2. sıralarda yer almaktadır. Cüzleri incelediğimizde bunların sayısının 57 adet olduğunu ilk etapta gözlemlememize rağmen daha sonra, aşağıda anlatılacağı üzere bir cüzün içerisine kapaksız olarak diğer bir cüzün de sayfalarının konulduğunu fark ettik. Dolayısıyla bu cüzün de camide tasarruf edildiğinden yola çıkarak, 58 adet el yazması Kur'ân-ı Kerîm cüzünün varlığını tespit ettik. İlk baktıklarımızda ketebe kaydı olmadığı için bunların istinsah tarihini tespitte zorlanırken ve bazı yüzeysel tahminlerde bulunurken incelememizin ilerleyen sürecinde birkaç adet cüzde istinsah tarihine tesadüf ettik. Bunlardan bazıları 1800'lü yıllara aitti. Bir tanesi ise 1550'li yıllarda yazılmıştı. Ve nihayet üzerinde 789 (1387) yılının kaydedildiği en eski tarihli cüze de ulaştık. Böyle bir tarih, bizleri 1333 tarihli cami vakfiyesinde geçen hatim vakıflarının somut belgelerine eriştiymişti. Biz bunu yöre tarihi ve Anadolu'da Türk-İslam dönemi hatim okuma geleneğinin köklü mazisine dair önemli bir kazanım sayarak, cüzler üzerinde ayrıntılı bir inceleme yapma kararı aldık. 2017 yılı Kasım ayında ikinci araştırma ziyaretimiz esnasında⁴ bu cüzlerin tamamını numaralandırarak, ölçülerini alarak,

1 Candaroğulları Beyliği tarihi için bk.: Yakupoğlu (2016: 409-425).

2 Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyeleri Cevdet Yakupoğlu ve Namiq Musalı, Kastamonu İl Müftülük personeli Fazıl Çifçi, Hz. Pir Şeyh Şa'bân-ı Veli Kültür Vakfı Yönetim Kurulu üyesi Süleyman Yücel, öğretmen Mustafa Gezici, Ağlı Belediyesi personeli Kemal Sığmaz, Ağlı Müftülüğü din görevlisi Muharrem Köse bu inceleme gezisine katılmışlardır.

3 Bize bu cüzler hakkında bilgi verdiği için Malik Kılınç Bey'e şükranlarımızı sunarız.

4 Araştırma çalışmasına Kastamonu Üniversitesi FEF. Tarih Bölümü adına öğretim üyeleri Cevdet Yakupoğlu ve Namiq Musalı ile bölüm lisans öğrencisi Salih Kara iştirak etmişlerdir. Bu ziyaretimiz öncesinde Ağlı Belediye Başkanı Sayın Şahin Çolak'ı makamında ziyaret ederek konu hakkında bilgilendirdik. Kendileri bize yakın alaka göstererek teknik destek sağladılar. Çalışmamıza sunmuş oldukları bu katkıdan dolayı Sayın Şahin Çolak'a şükranlarımızı sunuyoruz. Kur'ân-ı Kerîm cüzlerinin fotoğraflanması ve kayıt numarası verilmesi işlemlerine yardımcı olan öğrencimiz Salih Kara'ya da çalışmamıza sunduğu katkıdan dolayı müteşekkirimiz. C.Y; N.M.

Kastamonu Turnalı Camii'nde Candaroğulları Ve Osmanlılar Zamanına Ait Yeni Bulunmuş Vakıf Hatim Cüzleri tarihlendirme ile ilgili tespitler yaparak ve ilk sayfaları ile son sayfaları fotoğraflayarak kayıt altına aldık ve bu şekilde ön çalışmamızı bitirmiş olduk.

Tespit ettiğimiz Kur'ân-ı Kerîm cüzlerinin en azından bir kısmı Candaroğulları zamanında Turnalı Camii'ne vakfedilmiş görünüyor. Cüzlerden bir bölümü ise Osmanlı idari yıllarında eksilen cüzlerin yerine istinsah edilmiş olanlardır.

Bahsi geçen bu cüzler sayesinde, çalışmamız dâhilinde Candaroğulları ve Osmanlılar zamanında yörede hatim okuma geleneği üzerine yeni değerlendirmelerde bulunma imkânı elde edilmiştir.

2. Turnalı Camii'nde Cuma Günleri Kur'ân Tilâveti İle İlgili Vakfiye (733 / 1333)

Turnalı yöresinin önemli bir kültür mirasını barındıran bu yapıt, Turnalı Camii / Bereketli Camii ya da bâ-nisinin adıyla zikredersek Ali Bey / Ali Candar Camii'dir. İlgili bu caminin yüzyıllarca ayakta kalmasını, vakıf müessesesine borçlu olduğunu ifade etmeliyiz. Nitekim Selçuklulardan itibaren Anadolu'daki hemen hemen bütün camiler, medreseler, tekkeler bu şekilde Türk vakıf sistemi desteğiyle varlığını sürdürmüştür. Vakıf kurumu, beşikten mezara kadar toplumun her kesimini, devletin vergi sistemini, ekonomik pek çok unsuru, dinî, tasavvufî hayatı ve eğitim-öğretim hizmetlerini kapsayan büyük öneme sahip bir hayır mekanizmasıdır. Vakıflarla ilgili Türkiye'de çok sayıda ilmî çalışmalar yürütülmüş olup, bunların mühim bir kısmı 1938 yılından itibaren çıkarılmaya başlanan Vakıflar Dergisi'nde yayınlanmıştır. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü başta olmak üzere diğer resmî ve sivil kuruluşların da alanla ilgili yayınları mevcuttur (Kurtoğlu 2014; Günay, 2012: 475-479; Yediyıldız, 2012: 479-486).

Zikri geçen vakfiyede Ali Candar (Rahmetullahi Aleyh)'in cami ve çiftlik vakıflarından bahsedilmektedir (Ali Candar Camii Vakfı 1333: 193; Mehmet Behçet 1998: 136-138). İlgili bu vakfiyede verilen bilgiler şu şekilde özetlenebilir: Hayır ve hasenat sahibi Ali Candar, Kastamonu vilâyetinin Azdavay kazasına tabi Turnalı karyesindeki 32 adet çiftliği şer'î vakıf ile vakfeyletti. Mezkûr çiftliklerden biri vâkıfın bina etmiş olduğu cami hatibine, diğeri de bahsi geçen camide beş vakit namaz kıldırın imama ve kalan 30 adedi de kız evlatlar hariç olmak üzere erkek evlatlarına vakıf ve tahsis eyledi. Vâkıf Ali Candar, bahsi geçen bu çiftlikleri oğullarına ve oğullarının oğullarına ve bunların soyu kesilirse erkek kardeşlerine ve bunlardan sonra 30 adet cüz okuyanlara (cüzhânlara) şart edip, haftanın yedi gününde cüz okuyan ve mübarek Cuma günü vâkıfın bina etmiş olduğu camide (Ali Candar Camii) hatim edildikten sonra sevabını Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hediye edilmesini şart koştu. Vâkıf Ali Candar, vakfın tevliyetini kendisi sağ oldukça şahsına; kendisi öldükten sonra kız evlatları hariç olmak üzere oğullarına ve onların oğullarına; onların soyu kesilirse erkek kardeşlerine ve onlardan sonra ise cüz tilâvet eden görevlilere şart eyledi. İşbu çiftlikler Kastamonu vilâyetinin Azdavay kazasına tabi Turnalı köyündedir. İşte bu, hayır ve hasenat sahibi vâkıf Ali Candar'ın vakfıdır. Zikredilen bu vakıfların tamamı tescil edildi. Her hafta Cuma günleri cüz tilâvet edilecektir. Vâkıfın bina eylediği camide Cuma günü hatim yapılmak şartıyla vâkıf bunları evlâdına vakfelemiştir. Bu vakfiye hükümleri bundan sonra değiştirilemez, bozulamaz. Vakıf gelirleri alınıp, satılamaz, hibe edilemez. Bu vakfiye 733 senesinin Şaban ayının sonlarında (15 Mayıs 1333) yazıldı.

Vakfiye hükümlerine şahitlik edenler:

1. Ahmed Efendi, müderrisîn-i kirâmdan, Kastamonulu.
2. Ali Bey, Tur Ali oğlu.
3. Ali Bey, Turnalı neslinden.
4. Hacı Mustafa, Azdavaylı.
5. Himmet Çelebi, Turnalı neslinden.

6. Muhammed b. Ali.
7. Muhammed, Azdavaylı.
8. Murtaza Çelebi, Turnalıbeyzâde.
9. Mustafa Bey, Turnalı neslinden.
10. Seyyid Muhammed Efendi b. Seyyid Ali Efendi
11. Zâkiye Efendi, Kastamonu'da sakin.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kastamonu Vakfiye Defteri'nde kayıtlı bu vakfiyenin başında Mahkeme-i Evkaf'da 5 Cemâziyelâhir sene 1331 (12 Mayıs 1913) tarihli i'lâm üzerine gurre-i Şa'bân 1331 (06 Temmuz 1913) tarihinde irade-i aliyye mucibince Daday nâibi Abdülkadir tarafından kaydedildiği belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere 733 Şaban / Mayıs 1333 tarihli vakfiyenin orijinali elde olmayıp, 1913 yılında zamanın Evkaf Mahkemesi tarafından vakfiye defterine yazılmıştır. Vakfiyede caminin bânisinin hayır hasenat sahibi Ali Candar olduğu açık olarak yazılmıştır. Vakfiyesine bakılırsa, bu caminin 1333 yılı öncesinde inşa edildiği, o tarihlerde ibadete açık olduğu bellidir. Belgeden anlaşıldığı üzere Ali Bey, yaptırdığı bu caminin ayakta kalabilmesi ve sağlıklı hizmet sunabilmesi için yöreden çok sayıda arazi ve çiftlik vakfetmiştir. Hatta vakıf anlayışı gereği, cami ayakta kaldığı müddetçe orada Kur'ân-ı Kerîm tilavet edilmesi, cüz okunması için vakıf şartı getirmiştir. Vakıf hükümleri gereğince söz konusu camide görevliler tarafından her hafta cüzler kıraat olunmuş, hatimler tamamlanarak Cuma günleri hatim duası yapılmıştır. Kur'ân tilavetinin sevabının ise Hz. Peygamber'in ve vakfiyede zikredilmese de tüm İslâm büyüklerinin ruhuna, hassaten ise câmi bânisinin ruhuna ithaf edilmiş olduğu aşikârdır.

Netice olarak Ali Candar'ın yani Candaroğlu Ali Bey'in dinî duygularının ve din anlayışının en bariz delili bahsi geçen bu vakfiyedir. Diğer bir delil ise inceleme konumuz olan Turnalı Camii Kur'ân cüzleridir.

3. Turnalı Camii'nde Yeni Bulunan Kur'ân-ı Kerîm Cüzleri

Selçukluların fetih faaliyetlerinden itibaren Kastamonu bölgesinde Türk iskânının en önemli hususiyetlerinden birisi, iskâna açılan eski veya yeni bir yerleşim biriminin merkezine caminin / mescidin yerleştirilmesidir. Cami, o iskân biriminin sadece dinî ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz; eğitim, sosyo-kültürel hizmetler ve o yöre halkının gündelik hayatında karşısına çıkmış olan cenaze, düğün, mevlit, toplantı, ilan vb. her türlü pratik uygulamaların koordinasyonunun merkezine otururdu. Bu çerçevede camilerde kandil gecelerinde, Cuma günlerinde, vefat törenlerinde ve özellikle de caminin banisi olan şahsın ruhuna hatim indirme merasimlerinde birden çok hafızın ve cüzhânın görev aldığı tespit olunabiliyor. Esasen bir camide bulunan Kur'ân-ı Kerîm nüshaları ve cüzler, öncelikli amaç olarak vakıf sistemi çerçevesinde o camiye vakfedilmekteydi. Bu vakfı yapan kişi (vâkıf) ise daha çok caminin ilk banisi veya cami vakıflarının mütevellisi olurdu. Bu cüzler eskidikçe, eksildikçe veya tahrip oldukça vakıf mütevellisi tarafından yenilenirdi. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin yürürlükte olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında taşınır vakıf kültür varlığı olan bu cüzler devlet güvencesinde ve koruması altındadır.

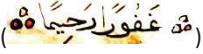

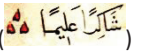
İnceleme konumuz olan Turnalı / Bereketli Köyü Camii bünyesinde bulunan Kur'ân-ı Kerîm cüzlerinin de Candaroğulları Beyliği'nin ilk dönemlerinden itibaren işte bu şekilde vakfedildiğini ve zamanla eskijenlerinin, kaybolanlarının yerine istinsah suretiyle yeni cüzlerin ilave edildiğini tespit etmiş bulunuyoruz. Zaten Bereketli dışında da Kastamonu'nun çeşitli camilerinde bu sistemin uygulanmış olduğu görülmektedir.

Saha araştırmamız sırasında Bereketli Köyü Camii'nde rastladığımız toplam 58 adet el yazması Kur'ân-ı Kerîm cüzü, aşağıda bir liste dâhilinde tanıtılmıştır. Şunu belirtmek gerekir ki daha önce bu cüzler üzerine hiçbir bilimsel çalışma yapılmadığı gibi resmî manada herhangi bir tanıtım yazısı da yayımlanmamıştır.⁵ Bu makalede asıl amacımız Bereketli yöresinde yüzyıllarca süregelen vakıf geleneği, bu gelenek kapsamında cami inşa edilmesi ve buraya vakıfların tahsisi, Hz. Peygamber ruhu için tilavet vakıfları gibi konularla ilgili yeni belge ve bulguları ilim âlemine tanıtmaktır. Bu nedenle konuyla ilgili çalışmamızda cüzlerin cilt malzeme özellikleri, cilt yapımında kullanılan teknikler, cüzlerin üzerindeki motifler, kâğıt ve mürekkep çeşitleri, bezeme üslubu gibi daha çok sanat tarihçileri, hat ve tezhip uzmanlarının sahasına giren konulara değinmekten kaçındık. Bunun yanında cüzlerin konservasyon uzmanlarınca gözden geçirilmesinin de faydalı olacağını fark ettik.

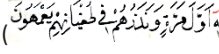
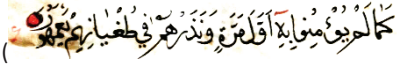
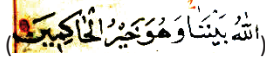

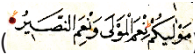
Tablo 1. Bereketli Köyü Camii'nde Bulunan Kur'ân-ı Kerîm Cüzleri ve Özellikleri

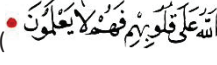

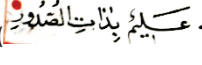
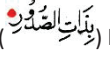

Sıra no.	Kayıt no.	Cüz no.	Sayfa sayısı	Açıklama/ Özellikler
1.		1	53	İlk sayfa: Fatiha Sûresi'nin 1. âyeti ile başlamaktadır. Sürenin başında Besmele yazılıdır. Sayfanın sonunda Bakara Sûresi'nin başlığı vardır. Son sayfa: Bakara Sûresi'nin 141. âyeti (وَلَا تَسْتَوُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْبُدُونَ) ile bitmektedir. Her sayfa 7 satırdır. Son sayfa tek satırdır.
2.	6	1	61	İlk sayfa: Fatiha Sûresi'nin 1. âyeti ile başlamaktadır. Sürenin başında Besmele yazılıdır. Basmelenin üzerinde ise sayfanın ilk satırı olarak kırmızı mürekkeple sûre başlığı yazılıdır. Sayfanın sonunda Bakara Sûresi'nin başlığı vardır. Cüz, Bakara Sûresi ile devam etmektedir. Son sayfa: Bakara Sûresi'nin 141. âyetinin son kelimeleriyle (عَمَّا كَانُوا يَعْبُدُونَ) bitmektedir. Her sayfa 7 satırdır. Son sayfanın 7. satırında kırmızı mürekkeple "sadakallahülazîm" yazılıdır.
3.	12	2	58	İlk sayfa: Bakara Sûresi'nin 142. âyeti ile başlamaktadır. Cüz, son sayfasına kadar Bakara Sûresi ile devam etmektedir. Son sayfa: Bakara Sûresi'nin 252. âyetinin son kelimesiyle (لَيْتَ أَزْهَبَ بَيْنَ) ile bitmektedir. Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağında fazla yıpranma söz konusu olmamıştır. Her sayfa 7 satırdır. Son sayfanın 7. satırında kırmızı mürekkeple "Sadakallahü ve belleğa habîbullahi ve ene 'alâ zâlike mine's-şâhidîn" yazılıdır.
4.	18	2	53	İlk sayfa Bakara Sûresi'nin 142. âyeti ile başlamaktadır. Cüz, son sayfasına kadar Bakara Sûresi ile devam etmektedir. Son sayfa: Bakara Sûresi'nin 252. âyeti (عَلَيْكَ بِالْحَمْدِ يَا أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ) ile bitmektedir. Arka kapağın iç kısmındaki boş sayfada sonradan yazıldığı anlaşılan 2 satır halinde "Sadakallahülazîm ve belleğa Rasûlü'l-Kerîm." ibaresi mevcuttur. Daha altta ise farklı bir yazı stili ile iki satırda benzer ifadeler karalanmıştır. Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağında yıpranma söz konusudur. Her sayfa 7 satırdır. Son sayfa 2 satırdır. Bazı âyet sonları kırmızı noktalarla az belirgin şekilde işaretlenmiştir, ancak âyetlere numara verilmemiştir. Az olmakla birlikte medler ve duraklar kırmızı işaretlerle gösterilmiştir.

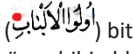

5.	30	3	57	<p>İlk sayfa: Bakara Sûresi'nin 253. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; son sayfasına kadar Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri ile devam etmektedir. Cüzün ilk sayfası üzerinde 3. cüz olduğunu belirten kırmızı mürekkeple yazı bulunmaktadır.</p> <p>Son sayfa, son satır: Âl-i İmrân Sûresi'nin 91. âyeti (أَلَمْ عَذَابُ الْيَوْمِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ) ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında yıpranma söz konusudur.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır, son sayfa 3 satırdır. Üçüncü satırın altında yarım kalan sayfayı kapsayacak şekilde kırmızı mürekkeple çizilmiş üçgen boşluğun üst kısmında yine kırmızı mürekkeple "Sadakallahülazim" yazısı vardır.</p>
6.	8	4	42	<p>İlk sayfa: Âl-i İmrân Sûresi'nin 92. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple "Cüz 4" yazmaktadır. Rakam silik olduğu için zorlukla okunabilmektedir. Cüz; Âl-i İmrân ve Nisâ sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Nisâ Sûresi'nin 23. âyetinin son kelimesiyle (رَحِيمًا) bitmektedir.</p> <p>Her sayfa 9 satırdır. İlk sayfanın başında kırmızı mürekkeple yazılmış olduğu anlaşılan bir satır siliktir, ancak âyetler eksik değildir. Son sayfa 4 satırdır. Bu satırların altında 5-8. satırlar ketebe kaydına ayrılmıştır (كَسَبَهُ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ الْفَقِيرُ الرَّبِّ).</p> <p>Bereketli Camii'ndeki en eski tarihli cüzdür. Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağı bakımlıdır. Fazla yıpranma görünmemektedir.</p> <p>Âyet sonları, kelimenin üst köşesine noktalı virgül tarzında kırmızı işaretler konularak gösterilmiştir. Cüzün son sayfasının son âyetinin sonuna ise yuvarlağımsı üç nokta konulmuştur.</p> <p>Ebat: 170x120 (130x90) mm; 9 satır;</p> <p>Tarih: 789 (22 Ocak 1387- 10 Ocak 1388)</p> <p>Kâtip: Üveys b. İraşah el-Hâfız</p>
7.	16	4	76	<p>İlk sayfa: Âl-i İmrân Sûresi'nin 92. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple "Cüz 4" yazmaktadır. Cüz, Âl-i İmrân ve Nisâ sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Nisâ Sûresi'nin 23. âyetinin son kelimeleriyle (غُفُورًا رَحِيمًا) ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında fazla yıpranma görünmese de küçük tamirlerden geçtiği belli olmaktadır. Her sayfa 7 satırdır. Son sayfanın 6. satırında "Sadakallahü ve sadaka Muhammedün Rasûlüllahi" yazılıdır. 7. satırda ise "Ve ene 'alâ zâlîke mine's-şâhidîne" ibaresi bulunmaktadır.</p> <p>Âyet sonlarında kelimenin üst köşesine noktalı virgül tarzında kırmızı işaretler konulmuştur. Cüzün son sayfasının son âyetinin sonuna ise yuvarlağımsı üç nokta konulmuştur.</p>

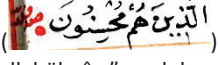
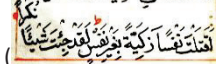

8.	38	4	45	<p>İlk sayfa: Âl-i İmrân Sûresi'nin 92. âyeti ile başlamaktadır. İlk sayfadan önce ön kapak içinde el yazısı ile bir sayfalık Arapça metin vardır. Cüz; Âl-i İmrân ve Nisâ sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Nisâ Sûresi'nin 23. âyetinin son kelimeleriyle () bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında yıpranma görünse de yaklaşık beş asırlık bir geçmişe göre iyi durumdadır.</p> <p>Her sayfa 9 satırdır. Son sayfa da 9 satır olmakla birlikte, bunlardan 6-7. satırlarda cüz istinsah tarihi (Şa'bân 957) vardır. 8-9. satırlarda ise birincisi kırmızı mürekkeple olmak kaydıyla "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlüllah" Kelime-i Tevhîd'i yazılıdır.</p> <p>Âyet sonlarında kırmızı renkte üçerli noktalarla küçük işaretlemeler yapılmıştır. Duraklar ve medler kırmızı ile gösterilmemiştir.</p> <p>Yazı özelliği, cüzün ilk sayfası farklı bir hat türü ile yazılmıştır. Satır aralıkları sıktır. İstinsah tarihi kayıtlı olan ikinci eski cüzdür.</p> <p>Ebat: 165x120 (140x90) mm;</p> <p>Tarih: Şa'bân 957 (15 Ağustos- 12 Eylül 1550)</p>
9.	47	4	65	<p>İlk sayfa: Âl-i İmrân Sûresi'nin 92. âyeti ile başlamaktadır. İlk sayfanın üst yan kenarında kırmızı mürekkeple "Cüz 4" yazmaktadır. Sayfa üstünde kırmızı mürekkeple çizilmiş çerçeve içi boştur. Burada normalde sûre ile ilgili bilgi yazılı olması gerekirdi. Cüz; Âl-i İmrân ve Nisâ sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Nisâ Sûresi'nin 23. âyetinin son kelimesiyle () bitmektedir. Arka kapağın içindeki boş sayfada kırmızı mürekkeple üç satır halinde çok da düzgün olmayan bir yazı ile cüz sahibinin adı ve cüz istinsah tarihi yazılıdır.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında yıpranma görüne de kullanışlı durumdadır.</p> <p>Her sayfa 7, ilk sayfa 6, son sayfa 2 satırdır. 2. satırda sadece tek kelime vardır.</p> <p>Cüz başında âyet sonları kırmızı noktalarla işaretlenmiş, duraklar kırmızı ile gösterilmiştir. Ancak cüz sonundaki sayfada hiçbir işaretleme yoktur. Ayrıca yazı özelliği de farklıdır. Bu son sayfanın daha eski tarihli olduğu anlaşılıyor.</p> <p>Ebat: 180x130 (130x80) mm;</p> <p>Tarih: 1143 (17 Temmuz 1730- 5 Temmuz 1731),</p> <p>Sahibi: Molla Hüseyin b. Kerîm</p>
10.	24	5	68	<p>İlk sayfa: Nisâ Sûresi'nin 24. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; son sayfasına kadar Nisâ Sûresi ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Nisâ Sûresi'nin 147. âyetinin son kelimeleriyle () bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında yıpranma söz konusudur, ilk yaprağı kopmuştur.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır, ancak ilk sayfa 6, son sayfa 5 satırdır.</p>

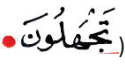
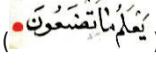
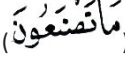

11.	25	5	51	<p>İlk sayfa: Nisâ Sûresi'nin 24. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; son sayfasına kadar Nisâ Sûresi ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: 5. cüzün sonunda Nisâ Sûresi'nin 147. âyeti (نَسَكَدْتُمْ وَأَمْنَمْتُ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا) ile bitmektedir. Son sayfanın son satırının altına acemi bir el tarafından 6. cüzün ilk satırının ilk kelimeleri yazılmıştır.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında yıpranma, sayfa kenarlarında kurt yeniği söz konusudur. Cüzün ön kapağının içindeki ilk sayfa, başka yazılı sayfalardan kesilen yapraklar ilavesiyle tamir edilmiştir. Bu yama yaprak parçalarından birincisinin üzerinde Yasin Sûresi'nin son âyetleri, ikincisinin üzerinde ise mektup parçası (muhtemelen köyden gurbetteki veya askerdeki birine yazılmıştır. Mektupla ilgili şahsın validesinin, büyük validesinin, kardeşi Hasan'ın ve oğullarının ve mektubu yazanın kardeşi Abdullah'ın selamları iletilmiştir) bulunmaktadır.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır.</p>
12.	28	5	76	<p>İlk sayfa: Nisâ Sûresi'nin 24. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; son sayfasına kadar Nisâ Sûresi ile devam etmektedir. Cüzün ilk sayfası üzerinde 5. cüz olduğunu belirten kırmızı mürekkeple yazı bulunmaktadır.</p> <p>Son sayfa: Nisâ Sûresi'nin 147. âyeti (وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا) ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında yıpranma söz konusudur. Her sayfa 7 satırdır.</p>
13.	3	6	55	<p>İlk sayfa: Nisâ Sûresi'nin 148. âyeti ile başlamaktadır. İlk sayfanın başında kırmızı mürekkeple "Cüz 6" yazmaktadır. Cüz, Mâide Sûresi ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Mâide Sûresi'nin 82. âyeti (قَتَيْبِينَ وَرُهَيْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ) ile bitmektedir.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfa tek satırdır.</p>
14.	15	6	76	<p>İlk sayfa: Nisâ Sûresi'nin 148. âyeti ile başlamaktadır. Cüz, son sayfasına kadar Nisâ ve Mâide sûreleri ile devam etmektedir. Cüzün ilk sayfasının en üzerinde kırmızı mürekkeple cüz 6 yazmaktadır.</p> <p>Son sayfa: Mâide Sûresi'nin 82. âyeti (وَرُهَيْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ) ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağında fazla yıpranma söz konusu olmamıştır. Her sayfa 7 satırdır. Son sayfanın 7. satırında kırmızı mürekkeple "Sadakallahü ve belleğa Muhammedün Habîbullahi" yazılmıştır.</p>
15.	11	7	79	<p>İlk sayfa: Mâide Sûresi'nin 83. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple "Cüz 7" yazmaktadır. Cüz; Mâide ve En'âm sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: En'âm Sûresi'nin 110. âyetinin son kelimesiyle (يَعْمَهُونَ) bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağında bir miktar yıpranma söz konusu olmuştur.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfa 6 satırdır.</p>

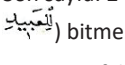

16.	23	7	57	<p>İlk sayfa: Mâide Sûresi'nin 83. âyeti ile başlaması gerekirken, bir sayfa kopuk olmasından dolayı 86. âyet ile başlamaktadır. Cüz; Mâide ve En'âm sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: En'âm Sûresi'nin 110. âyeti () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında yıpranma söz konusudur, ilk yaprağı kopmuştur.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfa 3 satırdır.</p>
17.	49	7	45	<p>İlk sayfa: Mâide Sûresi'nin 83. âyeti ile başlamaktadır. İlk sayfa ile ikinci ve hatta son sayfaların yazı stili farklıdır. İlk ve ikinci sayfaların sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır. Cüz; Mâide ve En'âm sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: En'âm Sûresi'nin 110. âyeti () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında fazla yıpranma söz konusu değildir, çünkü tamir görmüştür. İlk sayfa 8, ikinci sayfa 7 satır, son sayfa ise 5 satırdır. Son sayfada ilave satır olarak rumuzlu biçimde ketebe kaydı (Ketebe abd ü za'îf Derviş Bahşayış b. Ali Dede) ve daha altta istinsah tarihi (1058) görülmektedir. Ayrıca sonradan ilave yapıldığı görülen el-Hakîr Abdurrahman b. İbrahim yazısı vardır. Kâtipin ismindeki "derviş" ve babasının ismindeki "dede" ibarelerine bakılırsa, bu şahsın ve ailesinin sufi gelenekten geldiği düşünülebilir.</p> <p>Ebat: 190x130 (120x90) mm;</p> <p>Tarih: 1058 (27 Ocak 1648- 14 Ocak 1649)</p> <p>Kâtip: Derviş Bahşayış b. Ali Dede</p>
18.	26	8	76	<p>İlk sayfa: En'âm Sûresi'nin 111. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; son sayfasına kadar En'âm ve A'râf sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: 8. cüzün sonunda A'râf Sûresi'nin 87. âyeti () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında fazla yıpranma yoktur.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır.</p>
19.	37	8	55	<p>İlk sayfa: En'âm Sûresi'nin 111. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; son sayfasına kadar En'âm ve A'râf sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: A'râf Sûresi'nin 87. âyeti () ile bitmektedir. Arka kapağın içinde el yazısı 5 satırdan oluşan bir mektup parçası (Dayımız; izzetlü ve mürüvvetlü hazretlerinin huzur-ı şeriflerine bî nihâye selâmlar ve hayır dualar takdiminden sonra ol mübarek hâtır-ı şerifiniz nice sual idelim. Hemen dâimâ Allah Sübhânehû ve Te'âlâ hazretlerinin hıfz-ı emânında. Muharrem) vardır.</p> <p>Cüzün sayfaları yırtık ve eksiktir. Yıpranma fazladır.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır.</p>
20.	4	9	55	<p>İlk sayfa: A'râf Sûresi'nin 88. âyeti ile başlamaktadır. İlk sayfanın başında kırmızı mürekkeple Arapça dokuzuncu cüz ve rakamla 9 yazmaktadır. Cüz; A'râf Sûresi ve sonrasında Enfâl Sûresi ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Enfâl Sûresi'nin 40. âyeti () ile bitmektedir.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfa 5 satırdır.</p>

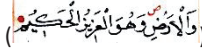
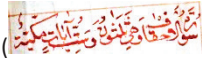

21.	44	9	76	<p>İlk sayfa: A'râf Sûresi'nin 88. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; A'râf Sûresi ve sonrasında Enfâl Sûresi ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Enfâl Sûresi'nin 40. âyeti () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzde ciddî bir yıpranma görülmemektedir.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır.</p>
22.	34	10	53	<p>İlk sayfa: Enfâl Sûresi'nin 41. âyetinin tamamı ve 42. âyetin yarısını hâvi ilk sayfa kopuktur. İkinci sayfa bu 42. âyetin yarısı ile başlamaktadır. Cüz; Enfâl ve Tevbe sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Tevbe Sûresi 93. âyet () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında az yıpranma göze çarpmaktadır.</p> <p>Her sayfa 7, son sayfa 3 satırdır.</p>
23.	57	10	73+2	<p>İlk sayfa: Enfâl Sûresi'nin 41. âyeti ile başlamaktadır. Cüz, Enfâl ve Tevbe sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Tevbe Sûresi'nin 93. âyetinin son kelimesiyle () bitmektedir. Son sayfanın devamında, yani arka kapağın bir öncesindeki boş yaprağa önlü arkalı iki sayfa olarak, 13'er satırdan oluşan Kur'ân âyetleri (İlk sayfa başı: Enbiyâ Sûresi 87. âyetin ortasından başlamakta; ikinci sayfanın sonu: aynı sûrenin 105. âyetinin sonunda bitmektedir) yazılıdır.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında yıpranma azdır.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır.</p>
24.	10	11	76	<p>İlk sayfa: Tevbe Sûresi'nin 94. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple "Cüz 11" yazmaktadır. Cüz; Tevbe, Yunus ve Hûd sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Hûd Sûresi'nin 5. âyeti () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağında fazla yıpranma söz konusu olmamıştır. Ancak bazı sayfalarda tamir yapıldığı görülmektedir.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfa 4 satırdır. Bu sayfanın 4. satırında kırmızı mürekkeple "Sadakallahülazîm" yazılıdır.</p>
25.	36	11	57	<p>İlk sayfa: Tevbe Sûresi'nin 94. âyeti ile başlamaktadır. İlk sayfanın başında kırmızı mürekkeple "Cüz 11" yazmaktadır. Cüz; Tevbe, Yunus ve Hûd sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Hûd Sûresi'nin 5. Âyetinin son kelimeleriyle () bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında yıpranma vardır.</p> <p>Her sayfa 7, son sayfa 5 satırdır.</p>
26.	2	12	76	<p>İlk sayfa: Hûd Sûresi'nin 6. âyeti ile başlamaktadır. Cüz, Yusuf Sûresi ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Yusuf Sûresi'nin 52. âyetinin son kelimesiyle () bitmektedir.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfa 6 satırdır.</p>

27.	39	12	56	<p>İlk sayfa: Hûd Sûresi'nin 6. âyeti ile başlamaktadır. İlk sayfanın üzerinde kırmızı mürekkeple Arapça 12. cüz yazılıdır. Cüz; Hûd ve Yusuf sûrelerinden oluşmaktadır.</p> <p>Son sayfa: Yusuf Sûresi'nin 52. âyetinin son kelimeleriyle () bitmektedir.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır.</p>
28.	51	13	56	<p>İlk sayfa: Yusuf Sûresi'nin 53. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple "Cüz 13" yazmaktadır. Bu yazının üstünde sayfa kenarına çok yakın bir şekilde ve amatör bir kalemle "sahibi ve mâliki Ali b. Mustafa" yazılıdır. Aynı yazı, "mâliki" kelimesi hariç cüzün son sayfasının en altında da yazılıdır. Burada ilginç olan her iki yerde de Ali kelimesi "ayın" ile yazılması gerekirken "elif" harfi ile yazılmıştır. Bu şahıs adı Kastamonu muhitinde zaten "Êli" şeklinde telaffuz edilmektedir.</p> <p>Cüz; Yusuf, Ra'd ve İbrahim sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: İbrahim Sûresi'nin 52. âyetinin son kelimeleriyle () bitmektedir. Sayfa altında sonradan yazıldığı belli olan iki ayrı notta cüzün sahibi olduklarını iddia eden iki şahsın adı geçmektedir (Ali b. Mustafa, Hasan b. Hüseyin). Arka kapaktan bir önceki boş sayfanın arka yüzünde de acemi bir kâtip tarafından yazılmış iki satırlık bir not vardır (Kâtibü Molla Haydar'dan kalmıştır. Bu yazı kâtibî Osman b. Muharrem)</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında yıpranma varsa da kullanışlı durumdadır.</p> <p>Her sayfa 7, son sayfa 2 satırdır.</p> <p>Kâtibî: Molla Haydar</p> <p>Sahipleri: Ali b. Mustafa; Hasan b. Hüseyin</p>
29.	56	13	76	<p>İlk sayfa: Yusuf Sûresi'nin 53. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple "Cüz 13" yazmaktadır.</p> <p>Cüz; Yusuf, Ra'd ve İbrahim sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: İbrahim Sûresi'nin 52. âyeti () ile bitmektedir. Son satır, âyeti sığdırma kaygısıyla, önceki satırlara göre sıkışık yazılmıştır.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağı kullanışlı durumdadır.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır.</p>
30.	22	14	55	<p>İlk sayfa: Hicr Sûresi'nin ilk âyeti ile başlamaktadır. Besmelenin üzerinde kırmızı mürekkepli yazı ile sûrenin adı ve kaç âyet (99) olduğu yazılıdır. Cüz; Hicr ve Nahl sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Nahl Sûresi'nin 128. âyeti () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında bir miktar yıpranma söz konusudur.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfa tek satırdır.</p>

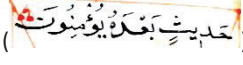
31.	55	14	73	<p>İlk sayfa: Hicr Sûresi'nin ilk âyeti ile başlamaktadır. Sayfa, sağ yarıdan itibaren kopuk olmasına rağmen, sayfanın başında Bismelenin üzerinde kırmızı mürekkepli yazı ile sûrenin adı, âyet sayısı ve nüzul yerinin yazılı olduğu tespit edilebilmektedir. Cüz; Hicr ve Nahl sûreleri ile devam etmektedir. Ancak cüzün ilerleyen sayfalarının çoğu sağ tarafından kopuktur.</p> <p>Son sayfa: Nahl Sûresi'nin 128. âyetinin son kelimeleriyle () bitmektedir. Son satırın sonda kırmızı mürekkeple "Sadakallahülazîm" yazılıdır. Cüzün sayfalarında kopma ve yıpranma söz konusudur. Her sayfa 7 satırdır.</p>
32.	19	15	76	<p>İlk Sayfa: İsrâ Sûresi'nin ilk âyetleriyle başlamaktadır. Bismelenin üzerinde kırmızı mürekkeple sûrenin adı ve âyet sayısı gibi künyeyi içeren bir satır mevcuttur. Cüz; İsrâ ve Kehf sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Kehf Sûresi'nin 74. âyeti () ile bitmektedir. Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağında fazla yıpranma söz konusu değildir. Her sayfa 7 satırdır.</p> <p>Bazı âyet sonları kırmızı noktalarla işaretlenmiş, ancak âyetlere numara verilmemiştir. Az olmakla birlikte bazı medler ve duraklar kırmızı işaretlerle gösterilmiştir.</p>
33.	48	15	57	<p>İlk Sayfa: Benî İsrâîl (İsrâ) Sûresi'nin ilk âyetleriyle başlamaktadır. Bismelenin üzerinde kırmızı mürekkeple sûrenin adı, âyet sayısı ve nüzul yeri (Mekkiyyün) bilgilerini içeren bir satır mevcuttur. Onun da üstünde kırmızı mürekkeple Arapça ibare ile 15. cüz yazısı vardır. Cüz; İsrâ ve Kehf sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Kehf Sûresi'nin 74. âyeti () ile bitmektedir. Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağı kullanışlı durumdadır. Her sayfa 7 satırdır, son sayfa ise âyeti sığdıramamadan dolayı 8. satıra sarkmıştır.</p>
34.	35	16	61	<p>İlk sayfa: Kehf Sûresi'nin 75. âyeti ile başlamaktadır. İlk sayfanın başında kırmızı mürekkeple "Cüz 16" yazmaktadır. Cüz; Kehf, Meryem, Tâhâ sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Tâhâ Sûresi 135. âyet () ile bitmektedir. Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında yıpranma vardır. Her sayfa 7, son sayfa 3 satırdır.</p>
35.	53	16	77	<p>İlk sayfa: Kehf Sûresi'nin 75. âyeti ile başlamaktadır. İlk sayfanın başında kırmızı mürekkeple "Cüz 16" yazmaktadır. Cüz; Kehf, Meryem ve Tâhâ sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Tâhâ Sûresi 135. âyetin son kelimesiyle () bitmektedir. Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında yıpranma varsa da azdır. Her sayfa 7 satırdır.</p>

40.	9	19	54	<p>İlk sayfa: Furkan Sûresi'nin 21. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple Arapça olarak 19. cüz yazmaktadır. Cüz, Furkan, Şu'arâ' ve Neml sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Neml Sûresi 55. âyet () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağında yıpranma göze çarpmaktadır. Bazı sayfa kenarları kopuktur.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfa 6 satırdır.</p>
41.	33	19	67+2	<p>İlk sayfa: Furkan Sûresi'nin 21. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple "Cüz 19" yazmaktadır. Cüz; Furkan, Şu'arâ' ve Neml sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Neml Sûresi'nin 55. âyetinin son kelimesiyle () bitmektedir. Son sayfadan sonra arka dış kapağın içinde iki sayfa Kur'ân metni vardır (Rûm Sûresi 12-29. âyetler).</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında az yıpranma göze çarpmaktadır. Yapraklar üzerinde yer yer lekeler bulunmaktadır.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır.</p>
42.	7	20	67	<p>İlk sayfa: Neml Sûresi'nin 56. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple "Cüz 20" yazmaktadır. Cüz; Kasas ve Ankebut sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Ankebut Sûresi 45. âyetin sonu () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağı bakımlıdır. Fazla yıpranma görünmemektedir.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfanın 7. satırında kırmızı mürekkeple "Sadakallahülâzîm" yazılmıştır.</p>
43.	41	20	59	<p>İlk sayfa: Neml Sûresi'nin 56. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; Kasas ve Ankebut sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Ankebut Sûresi'nin 45. âyetinin son kelimesiyle () bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında ciddi yıpranma bulunmamaktadır.</p> <p>Her sayfa 7, son sayfa 6 satırdır.</p> <p>Âyet sonları kırmızı noktalarla belirtilmemiştir. Med işaretleri ve duraklar kırmızı işaretle gösterilmemiştir.</p>
44.	52	21	57	<p>İlk sayfa: Ankebût Sûresi'nin 46. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple, 21. cüz olduğunu gösteren Arapça ibare yazmaktadır. İlk sayfadan bir önceki boş sayfada ise "Sahibi Ali b. Mustafa" notu düşülmüştür. Buradaki Ali kelimesi 51 numaralı cüzdekinin aksine aslına uygun olarak "ayın" harfiyle yazılmıştır. Cüz; Ankebût, Rûm, Lokmân, Secde ve Ahzâb sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Ahzâb Sûresi'nin 30. âyetinin son kelimeleriyle () bitmektedir. Son sayfanın akabinde gelen boş sayfada ise sonradan yazıldığı belli olan Türkçe el yazısı şiir metni vardır. Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında yıpranma vardır.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır, son sayfada ise 8. satıra iki kelime sarkmıştır.</p> <p>Sahibi: Ali b. Mustafa</p>

45.	54	21	66	<p>İlk sayfa: Ankebût Sûresi'nin 46. âyeti ile başlamaktadır. Bu ilk sayfanın sağ üst köşesinde siyah mürekkeple "Cüz 21" yazmaktadır. Cüz; Ankebût, Rûm, Lokmân, Secde ve Ahzâb sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Ahzâb Sûresi'nin 30. âyeti () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında yıpranma olsa da kullanışlı durumdadır.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır.</p>
46.	27	22	68	<p>İlk sayfa: Ahzâb Sûresi'nin 31. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; son sayfasına kadar Ahzâb, Sebe', Fâtır ve Yâsîn sûreleri ile devam etmektedir. Cüzün ilk sayfası üzerinde 22. cüz () olduğunu belirten kırmızı mürekkeple Arapça yazı bulunmaktadır.</p> <p>Son sayfa: 22. cüzün sonunda Yâsîn Sûresi'nin 27. âyetinin son kelimesiyle () bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında fazla yıpranma yoktur.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır.</p>
47.	13	23	69+2	<p>İlk sayfa: Yâsîn Sûresi'nin 28. âyeti ile başlamaktadır. Cüz, son sayfasına kadar Saffat, Sâd ve Zümer sûreleri ile devam etmektedir. İlk sayfanın en başında kırmızı mürekkeple "Cüz 23" yazmaktadır. Cüzün ilk sayfası öncesindeki iç kapak sayfalarında amatör şekilde yazı ve harfler karalanmıştır.</p> <p>Son sayfa: Zümer Sûresi'nin 31. âyeti () ile bitmektedir.</p> <p>Son sayfadan sonra gelen arka kapak içindeki boş iki sayfanın ilkinde Enbiyâ Sûresi'nin 70. âyetinin son kelimelerinden başlamak üzere bu sûrenin 79. âyetinin ilk iki kelimesine kadar 13 satır, devamındaki ikinci sayfada ise yine 13 satır olmak üzere ilgili âyetin devamından 87. âyetin ortalarına kadar el yazısı (harekeli bozuk nesih) Kur'ân metni bulunmaktadır.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağında bir nebze de olsa yıpranma söz konusudur.</p> <p>Her sayfa 7, son sayfa 6 satırdır.</p>
48.	21	24	63+2	<p>İlk sayfa: Zümer Sûresi'nin 32. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; Zümer, Mümin ve Fussilet sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: 24. cüzün sonunda Fussilet Sûresi'nin 46. âyetinin son kelimesiyle () bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında bir miktar yıpranma söz konusudur.</p> <p>Her sayfa 7 satır, son sayfa 6 satırdır. Bundan sonra gelen arka kapak içindeki boş sayfa üzerine önlü arkalı iki sayfaya Kur'ân-ı Kerim'den el yazısı iki sayfa (10. cüzdeki Tevbe Sûresi'nin 31. âyetinin son yarısından başlayıp, aynı sûrenin 40. âyetinin sonlarına kadar) yapılandırılmıştır.</p>
49.	45	24	53	<p>İlk sayfa: Zümer Sûresi'nin 32. âyeti ile başlamaktadır. Sayfanın başında kırmızı mürekkeple "Cüz 24" yazmaktadır. Cüz; Zümer, Mümin ve Fussilet sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Fussilet Sûresi'nin 46. âyeti () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında bir miktar yıpranma söz konusudur.</p> <p>Her sayfa 7, son sayfa 5 satırdır. 5. satırın altına amatör bir kalemle 25. cüzün ilk âyeti yazılmıştır.</p>

50.	29	25	68	<p>İlk sayfa: Fussilet Sûresi'nin 47. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; son sayfasına kadar Fussilet, Şûrâ, Zuhuf, Duhân ve Câsiye sûreleri ile devam etmektedir. Cüzün ilk sayfası üzerinde 25. cüz olduğunu belirten kırmızı mürekkeple yazı bulunmaktadır.</p> <p>Son sayfa: Câsiye Sûresi'nin son âyeti olan 37. âyet () ile bitmektedir. Ancak günümüzdeki cüz sayfalama sistemine göre bahsi geçen bu 37. âyet 26. cüzün ilk sayfasında bitmektedir. Görüldüğü üzere eski cüzlerde, cüzlerin sonu sûrelerin son âyetlerine yaklaşılmışsa bunlarla bitirilmeye çalışılmıştır.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve deri kapağında yıpranma söz konusudur.</p> <p>Her sayfa 7 satır, son sayfa 5 satırdır.</p>
51.	58	25	22	<p>25 kayıt numaralı 5. cüzün içerisinde 25. cüze ait olduğu anlaşılan 22 sayfalık bir parça çıkmıştır. Bu sayfalar 13'er satırdır. İlk sayfaları Fussilet Sûresi'nin son âyetleri (46-54) ile Şûrâ Sûresi'nin ilk âyetlerini (1-8) ihtiva etmektedir. Diğer sayfaların ise 25. cüzün son sayfaları olduğu anlaşılıyor (Câsiye Sûresi; 19-37. âyetler). Ancak burada dikkat çeken husus, Câsiye Sûresi'nin son âyetleri günümüz Kur'ân cüzlerinde 26. cüzün ilk sayfasının başında yer alırken burada 25. cüzün sonuna sıkıştırılarak bitirilmiş olmasıdır.</p>
52.	42	26	68	<p>İlk sayfa: Ahkaf Sûresi'nin ilk âyeti ile başlamaktadır. Günümüzdeki uygulamaya göre ise Kur'ân-ı Kerim'de 26. cüz, Câsiye Sûresi'nin 33. âyeti ile başlamaktadır. Oysa Osmanlı dönemi cüzlerinde umumiyetle bir sûrenin son âyetleri yaklaşmışsa, cüzün son sayfası bu âyetlerle bitirilmeye çalışılmıştır. Cüz; Ahkaf, Muhammed, Fetih, Hücurât, Kaf ve Zâriyât sûreleri ile devam etmektedir. Cüzün ilk sayfasında başta Bismelenin üzerinde çerçeve içinde kırmızı mürekkeple sûre adı, âyet sayısı ve sûrenin Mekkê'de nâzil olduğunu belirten bir satır yazı () vardır.</p> <p>Son sayfa: 26. cüzün sonunda Zâriyât Sûresi 30. âyet () ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında yıpranma ve kopmalar vardır.</p> <p>Her sayfa 7, son sayfa 3 satırdır. 3. satırın altında kırmızı mürekkeple "Sadakallahülazim" yazısı vardır.</p>
53.	46	26	55	<p>İlk sayfa: Ahkaf Sûresi'nin ilk âyeti ile başlamaktadır. Günümüzdeki uygulamaya göre ise Kur'ân-ı Kerim'de 26. cüz, Câsiye Sûresi'nin 33. âyeti ile başlamaktadır. Oysa Osmanlı dönemi cüzlerinde umumiyetle bir sûrenin son âyetleri yaklaşmışsa, cüzün son sayfası bu âyetlerle bitirilmeye çalışılmıştır. Cüz; Ahkaf, Muhammed, Fetih, Hücurât, Kaf ve Zâriyât sûreleri ile devam etmektedir. Cüzün ilk sayfasında başta Bismelenin üzerinde kırmızı mürekkeple sûre adı ve âyet sayısını gösteren bir satırlık yazı vardır. Bu yazının da üzerinde yine kırmızı mürekkeple 26. cüz olduğunu belirten yazı vardır.</p> <p>Son sayfa: Zâriyât Sûresi 30. âyetinin son kelimesiyle () bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında yıpranma ve kopmalar vardır.</p> <p>Her sayfa 7, son sayfa 4 satırdır. 4. Satırda sadece tek bir kelime yazılıdır. Bunun altında ise amatör bir kalemlerle bir sonraki cüzün ilk sayfasının ilk âyetinden bir iki kelime karalanmıştır. Arka kapak içindeki boş sayfada ise Kastamonu sancağı Azdavay kazası Turnalı divanından birisinin kaleme aldığı bir mektubun başı olduğu anlaşılan dört satırlık el yazısı not vardır.</p>

54.	5	27	40	<p>İlk sayfa: Zâriyât Sûresi'nin 31. âyeti ile başlamaktadır. Sûrenin başında Besmele yazılıdır. Cüzün ikinci ve üçüncü sayfasının eksik olduğu anlaşılmaktadır. Cüz; Tûr, Necm, Kamer, Rahman, Vâkı'a, Hadîd sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Hadîd Sûresi'nin 29. âyeti ile bitmektedir. Son satırda istinsah tarihi düşülmüştür: Sene 1199 (١١٩٩). Arka iç kapak boşluğunda amatör biçimde yazı (hat) karalama çalışmaları (egzersizleri) yapılmıştır.</p> <p>Cüzün yaprak kenarları kurt yeniği olup, yıpranmıştır. Bu nedenle yazı kenarlarındaki bazı kelimeler okunamaz duruma düşmüştür. Bu nüsha, diğerlerine göre küçük boy olarak kabul edilebilir. Yine diğer cüzlerden farklı olarak bu nüshada âyet sonları her hangi bir işaretle gösterilmemiştir. Med ve durak işaretleri de mevcut değildir.</p> <p>Her sayfa 11 satırdır (Besmeleler dâhil).</p> <p>Ebat: 150x100 (110x70) mm;</p> <p>Tarih: 1199 (14 Kasım 1784 - 2 Kasım 1785)</p>
55.	20	27	68	<p>İlk sayfa: Zâriyât Sûresi'nin 31. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; Tûr, Necm, Kamer, Rahman, Vâkı'a, Hadîd sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Hadîd Sûresi'nin 29. âyeti (يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَأَسْوَدُ وُجُوهٌ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْعَلُونَ) ile bitmektedir. Son kelime bir alt satıra sarkmıştır.</p> <p>Cüzün yaprak kenarları yıpranmıştır.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfada âyet 5. satırda son bulur. 6-8. satırlarda ilave notlar yapılmış olup, 9-10. satırlar sayfa kenarı boyunca yayılarak yazılmıştır. Burada 1271 Receb ayı ifadesi dikkat çekmektedir. Arka kapak içindeki boş iki sayfada ise matematiksel işlemler yapılmıştır.</p> <p>Ebat: 190x130 (130x75) mm;</p> <p>Tarih: Receb 1271 (Mart- Nisan 1855) öncesi</p>
56.	40	27	55	<p>İlk sayfa: Zâriyât Sûresi'nin 31. âyeti ile başlamaktadır. Cüz; Tûr, Necm, Kamer, Rahman, Vâkı'a, Hadîd sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Hadîd Sûresi'nin 29. âyetinin son kelimesiyle (الْعَظِيمِ) bitmektedir.</p> <p>Cüzün cildi dağılmış, yaprak kenarları yıpranmıştır.</p> <p>Her sayfa 7 satırdır. Son sayfada son âyetin son kelimesi 8. satıra yazılmıştır.</p> <p>Sahibi: Kerim (?) oğlu Kerem</p>
57.	43	28	69	<p>İlk sayfa: Mücâdele Sûresi'nin ilk âyeti ile başlamaktadır. İlk sayfanın başında Bismelenin üzerinde kırmızı mürekkeple sûrenin adı, âyet sayısı ve Medine'de nâzil olduğu bilgileri yazılıdır. İlk sayfadan bir önce, ön dış kapağın içindeki boş sayfada el yazısı notlar (Yalnız 150 kuruştur; 1266 senesinin mâh-ı Receb'inde vb.) vardır. Burada belirtilen yıl, istinsah tarihi olmayıp, cüze sonradan eklenmiştir. Cüz; Mücadele, Haşr, Mümtehine, Saf, Cum'a, Münâfikûn, Teğâbûn, Talâk ve Tahrîm sûreleri ile devam etmektedir.</p> <p>Son sayfa: Tahrîm Sûresi 12. âyet (وَكَانَتْ مِنَ الْقَائِمِينَ) ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış kapağında ciddi yıpranma bulunmamaktadır.</p> <p>Her sayfa 7, son sayfa 3 satırdır. Arka dış kapak içindeki boş sayfada imlâdaki bâriz hatalara bakılırsa acemi biri tarafından (ilgili cüzün son üç satırını takliden) Kur'ân'dan 4 satır âyet yazılmıştır.</p> <p>Tarih: Receb 1266 (Mayıs 1850) öncesi</p>

58.	14	29	74	<p>İlk sayfa: Mülk Süresi'nin 1. âyeti ile başlamaktadır. Cüz, son sayfasına kadar Kalem, Hâkka, Me'âric, Nûh, Cin, Müzzemmil, Müddessir, Kıyâmet, İnsân ve Mürselât sûreleri ile devam etmektedir. Cüzün ön kapak içindeki sayfa boşluklarına kısa not (Salih Efendi'nin ruhuna Fatiha eyleyeler) düşülmüştür. Bu not sonunda "sene 1021" kaydı göze çarpmaktadır. Bu cüz metninin bahsi geçen tarihten önce istinsah edildiği bellidir.</p> <p>Son sayfa: 29. cüzün sonunda Mürselât Sûresi'nin 50. âyeti</p> <p>() ile bitmektedir.</p> <p>Cüzün sayfaları, cildi ve dış deri kapağında yıpranma söz konusudur.</p> <p>Her sayfa 7 satır, son sayfa 3 satırdır. İkinci satırda kırmızı mürekkeple "Sadakallahülazîm" ve üçüncü satırda yine kırmızı mürekkeple "Ve belleğa Rasûlühü'l-Kerîm." ibareleri yazmaktadır.</p> <p>Cüzün arka kapak içindeki boş sayfaya kısa notlar düşülmüştür. Burada 1144 tarihi dikkati çekmektedir.</p> <p>Ebadı: 190x130 (140x70) mm;</p> <p>Tarihler: 1021 (4 Mart 1612 - 20 Şubat 1613) ve 1144 (6 Temmuz 1731 - 23 Haziran 1732). Cüzün istinsah tarihi 1612 senesinden önceye aittir.</p>
-----	----	----	----	---

Tablo 2. Turnalu Camii'ndeki Cüzlerin Mevcut Durumu

Cüz no	I. Takım Cüzler	II. Takım Cüzler	III. Takım Cüzler	IV. Takım Cüzler	Kayıt Numaraları
	Mevcut	Mevcut			1, 6
	Mevcut	Mevcut			12, 18
	Mevcut				30
	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut	8, 16, 38, 47
	Mevcut	Mevcut	Mevcut		24, 25, 28
	Mevcut	Mevcut			3, 15
	Mevcut	Mevcut	Mevcut		11, 23, 49
	Mevcut	Mevcut			26, 37
	Mevcut	Mevcut			4, 44
	Mevcut	Mevcut			34, 57
	Mevcut	Mevcut			10, 36
	Mevcut	Mevcut			2, 39
	Mevcut	Mevcut			51, 56
	Mevcut	Mevcut			22, 55
	Mevcut	Mevcut			19, 48
	Mevcut	Mevcut			35, 53
	Mevcut	Mevcut			17, 31
	Mevcut	Mevcut			32, 50
	Mevcut	Mevcut			9, 33
	Mevcut	Mevcut			7, 41
	Mevcut	Mevcut			52, 54
	Mevcut				27
	Mevcut				13
	Mevcut	Mevcut			21, 45

	Mevcut	Mevcut			29, 58
	Mevcut	Mevcut			42, 46
	Mevcut	Mevcut	Mevcut		5, 20, 40
	Mevcut				43
	Mevcut				14

4. Cüzlerle İlgili Tespitler: Cüzlerin Tavsifi Ve Dikkat Çeken Noktalar

Yukarıda tavsif ettiğimiz Kur'ân-ı Kerîm cüzleri üzerinde yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde aşağıdaki tespitlere ve değerlendirmelere ulaşılmıştır:

- Turnalı Camii'nde Candaroğulları dönemine ait en eski hatim cüzü 1387 tarihlidir. Bu tarihte Kastamonu, Ağlı ve Azdavay yörelerinde Candaroğlu II. Süleyman Paşa (1385-1392) egemendi.
- Tarihsiz olan bazı cüzlerin de Candaroğulları zamanına ait olduğunu; yazı formatına, cilt ve kâğıt hususiyetlerine bakarak söyleyebiliyoruz.
- En eski tarihli bu cüzün müstensihî Üveys b. İrañşah'tır. Hâfız olduğu belirtilen bu zatın kendisinin ve babasının adı, XIV. yüzyılda İran, Azerbaycan ve Anadolu'da kullanılan klasik Müslüman Türk şahıs adlarındandır. Kâtibin babasının adının İrañşah olması, onun İranlı olduğu veya İran'da doğduğu anlamı taşımaz. Çünkü Selçuklular, Atabeylikler ve İlhanlılar devrinde İslâm coğrafyasında yaşayan Türkler, çocuklarına dönemin şartlarına veya gelişmelerine göre ilginç ve bir o ölçüde renkli adlar vermekte idiler. Mesela, kendisi Oğuz Türklerinin Kınık boyuna mensup Kirman Selçuklu meliki Kavurd'un oğul ve torunlarının adları arasında Arslanşah, Behramşah, İrañşah, Kirmanşah, Selçukşah, Sultañşah, Tuğrulşah, Turanşah gibi isimler bulunmakta idi. Yine Selçuklu Türk beyleri ve emirleri arasında Arap, Gürcü, Kayserşah, Rum-eri, Rumşah, Rumtaş, Turanşah, Türk-eri, Zengi (Zenci) gibi adlara rastlıyoruz. Kastamonu'da Çobanoğulları emirlerinden birinin adı Cemâleddin Frenkşah olup, kendisi XIII. yüzyıl üçüncü çeyreğinde hayatta idi.
- Üveys'in kimliğinin ortaya konulmasıyla, Candaroğulları zamanında Kastamonu'da ikamet eden veya hizmet sunan bir hâfızın ve hatim cüzleri istinsah eden bir kâtibin de varlığı ortaya çıkmış oluyor.
- Turnalı Camii'nde yüzyıllardır hatim icralarında yararlanılan cüzlerin birinci takımından 1 adet (30. cüz), ikinci takımından 6 adet cüz eksiktir. Üçüncü takımdan 4 ve dördüncü takımdan ise sadece 1 adet cüz günümüze ulaşmıştır. Böylece toplamda 58 adet cüz, yöre insanı marifetiyle korunarak bugünlere kadar gelmiştir. Demek ki bu camide yedi asırlık süreçte en az dört takım hatim cüzü tasarruf edilmiştir. Bu sayı elbette daha fazla da olabilir.
- Büyük bir kısmı okunaklı olmakla birlikte bazı cüzlerde zamandan ve sıhhi olmayan koşullarda muhafazadan kaynaklı tahribat görülmektedir. Belli ki cüzler kayboldukça veya tahribata uğradıkça dönemin kâtipleri tarafından tekraren istinsah edilmişlerdir. Böylece genelde camide en azından dört takım cüz hazır vaziyette tutulmuştur.
- Turnalı Camii'nde dört takım cüz bulunduğuna göre camide aynı anda cüz okuyanların sayısı bir hayli fazla olmalıdır. Zannımızca camiye çevre köy ve mahallelerden gelenlerin bir kısmı, en azından Kur'ân'ı yüzünden okuyabilecek bir eğitime sahiplerdi.
- Hatim cüzlerinden bazılarının ilk sayfasında Arapça ibare ile ve kırmızı mürekkeple cüz numarası yazarken, bazılarında yine kırmızı mürekkeple "Cüz 24", "Cüz 27" gibi notlar bulunmaktadır. Diğer cüzlerde ise cüz numarasına rastlanmamıştır.

- Bazı cüzlerin son sayfaları 7 satır iken, çoğu cüzün son sayfası 1, 2, 3, 5 gibi muhtelif satırlardan oluşmuştur. Birkaç cüzde son sayfanın sonundaki boşluğa, bir sonraki cüzün ilk âyetleri amatör birileri tarafından çalakalem yazılmıştır.
- Mevcut Kur'ân-ı Kerîm cüzlerinin kapak ebadı farklı ölçülerdedir. Ancak daha çok 150 ila 190 mm uzunluk ebadına ve 100 ila 140 mm genişlik ölçüsüne sahiplerdir. Diğer yandan metin ölçüleri de değişiklik göstermektedir. Bu ölçüler, 110 ila 140 mm uzunluk ve 70 ila 90 mm genişlik ebadındadırlar. Bu durumda Kur'ân-ı Kerîm cüzleri daha çok küçük ve orta boy ebatlarına sahiptirler.
- Bahis konusu hatim cüzlerinin yazımı ile ilgili bir takım ilginç özellikler tespit ediliyor. Bunların satır sayıları az olduğu (7 veya 9) ve sayfa kenarlarında fazla boşluk bırakıldığı için, okuyucular (cüzhânlar) hatim esnasında sık aralıklarla (birkaç saniyede bir) sayfa değiştirmek zorunda kalmış olmalıdır. Özellikle kâğıdın son derece kıymetli olduğu ve telif eserlerin kenar boşluklarına kâtiplerin ince kalem ile yazdıkları notlarla neredeyse ikinci bir kitap sığdırma becerileri dikkate alındığında, bu hatim cüzlerinin yazımında biraz bol keseden kâğıt kullanılması şaşırtıcı gelebilir. Bunun başlıca nedeni hatim cüzlerinin okunaklı ve okuyucuyu yormayan bir tarzda yazılmasıdır ki, Allah rızasına uygun bir icra gerçekleşebilsin.
- Günümüzde Türkiye'de her cüz 20 sayfadan ibaretken, Candaroğulları ve Osmanlı idari döneminde Turnalı Camii'nde hatim amaçlı kıraat olunan Kur'ân cüzleri, 40 ilâ 80 sayfa arasında değişkenlik göstermektedir. Bu ise cüzlerin içeriğinden daha kalın görünmesine neden olmaktadır.
- Diğer yandan bahis konusu Turnalı Camii hatim cüzleri, muhteva yani içerdiği sûre veya âyet miktarları bakımından bugün kullanılan hatim cüzleriyle aynı teknik özelliklere sahiptir. Örneğin günümüzde 6. cüz Nisâ Sûresi'nin 148. âyeti ile başlar, son sayfası Mâide Sûresi'nin 82. âyeti ile biter. Yine 29. cüz, Mülk (Tebâreke) Sûresi'nin ilk âyeti ile başlar, Mürselât Sûresi'nin 50. âyeti ile biter. Turnalı Camii hatim cüzleri de aynı şekilde hazırlanmıştır. Dolayısıyla XIV-XIX. yüzyıllar arasında Kastamonu muhitinde yazılmış ve okunmuş Kur'ân cüzlerinden 30 adedi, günümüzde olduğu gibi bir hatim takımı oluşturmuştur. Bunun tespitini bu cüzlere bakarak yapabiliyoruz.
- Türkiye'de el yazması Kur'ân-ı Kerîm nüshaları üzerinde hat, tezhip, cilt vb. özellikleri kapsayan samsal incelemelerin yapıldığı ve bununla ilgili görsel örneklerin yer aldığı çalışmalar yürütülmüştür (Çağman 1995: 521-527; Mahir 2009: 209-247; Tanındı 2010: 90-121; Aksoy 2020). Emevîler, Abbasîler, Selçuklular ve Beylikler, İlhanlılar, Timurlular ve Osmanlılar dönemine ait çok sayıda cüz nüshaları günümüze kadar ulaşmıştır (Arıtan 2010: 329-335). Bu el yazması cüzlerinin bir kısmı Türkiye kütüphanelerinde mevcut olup, bunların çoğu tarihsizdir. Bununla birlikte tarihli olanlara baktığımızda bu cüzlerin XIV. yüzyıla kadar geriye gittiğini görüyoruz. Aşağıda Candaroğulları dönemine ait Turnalı köyü hatim vakıf cüzleri ile muasır olan ve üzerinde tarih bulunan birkaç cüz örneğini sunmakla yetiniyoruz:
 - Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, E.H. 232, tarih: 706 (1306); (Arıtan 2003: 87; Arıtan, 2010: 332);
 - Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, nr. 541, tarih: 710 (1310); (Arıtan 2003: 87);
 - Ankara Milli Kütüphane, nr. 23 HK 3402, tarih: 713 (1313); <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/cuzul-kuran/21863> (Erişim: 02.03.2020);
 - Ankara Milli Kütüphane, nr. 60 MÜ 291, tarih: 732 (1332); <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/el-cuz-minel-kuran/151592> (Erişim: 03.03.2020).

- Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi'nde muhafaza edilen Kur'ân cüzleri üzerinde daha önce bir tez çalışması yapılmış olup, burada Candaroğulları zamanına tarihlendirilen herhangi bir hatim cüzü tespit edilememiştir. Ayrıca biz de kendi araştırmalarımız sırasında Turnalı Camii'nde bulduğumuz 1387 tarihli cüzden başka Candaroğulları döneminden kalma bir cüze rastlayamadık. Dolayısıyla Turnalı Camii'ndeki bu cüz, şimdilik Candaroğulları döneminden günümüze miras kalmış en önemli ve somut bir örnektir.
- Cüzlerin çoğunda gerek ilk sayfada ve gerekse iç kısımlarda yeni bir sûreye başlarken, kırmızı mürekkeple sûrenin adını, âyet sayısını ve nüzul yerini (Mekke'de mi Medine'de mi nâzil olduğunu) belirten başlık halinde notlar bulunmaktadır. Bazı cüzlerde ise sûre adı ve âyet sayısı verilmişken, nüzul yeri belirtilmemiştir. Bir kısım cüzlerde bu bilgiler kırmızı çerçeve içinde gösterilmiştir. Bazı cüzlerde ise ilk sayfa doğrudan âyetle başlamaktadır.
- Birkaç hatim cüzünün üzerinde ön ve arka kapak içlerindeki boş yapraklara sonradan yazılmış bazı metinlerde veya el yazısı notlarda kısa ama ilginç bilgilere de tesadüf olunmuştur. Cüzün kime ait olduğu bilgileri, dört işlem hesapları, yazı karalama çalışmaları, mektup parçaları, şiir veya ilahiler bunlara örnektir.
- Camide bulduğumuz hatim cüzlerinden 21. cüzün (nr. 52) son sayfasında, muhtemelen bir cüzhânın kaleminden çıkmış notlar, Anadolu Türk kültür ve halk edebiyatı ürünlerimizi barındıran XIV. yüzyıla ait orijinal bir Yunus Emre deyişinin kayda geçirilerek günümüze ulaştırılması hizmetini ifa etmiştir. Buradaki metin, kâtip tarafından nesir biçiminde ve biraz da dağınık bir düzende yazılmış olmakla birlikte, esasen bu parçanın nazım türünde bir şiir olduğu görülüyor. Sözler şu şekildedir:

Yarın ol mahşer yerine,
Bu halkı cem' eyleyeler,
Cem' idüben bir araya,
Bir bir suâl eyleyeler.

Kimisi cevâbın vere,
Kimisi gark ola tere,
Çağrışalar ol servere,
Zârı (zâr u) efgân eyleyeler.

Kimisi Kevser'den kana,
Kimisi na'medten (ni'metten) doya,
Kimisi hulleler⁶ giye,
Kimi de 'uryân eyleyeler.

Beyler sarayından ine,
Zerreyle beraber ola,
Âlimler Burak'a bine,
Cennet seyrân eyleyeler.

Derviş zulüm etme sakın,
Zulmedene olma yakın,
(İssına) vermezseñ hakkın,
Yarın senden isteyeler.”

6 Cennet elbisesi, güzel libaslar.

Bu sözlerin biraz değişik versiyonu günümüzde Erzurum türküsü olarak TRT repertuarında (Nr.03242) kayıtlıdır. İlaveten 4-6 Ekim 2018 tarihinde Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi öncülüğünde gerçekleştirilen Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu’nda “Yunus Emre’nin Daha Önce Yayınlanmamış Şiirleri” başlıklı bir bildiri sunan Prof. Dr. Orhan Kemal Tavukçu, yeni tespit ettiğini iddia ettiği 15 şiir içinde, yukarıda verdiğimiz şiirin ilk dörtlüğünü de örnek göstermiş ve dörtlükleri Yunus’a mal etmiştir (bkz.: Yıldız 2018). Ele aldığımız Kur’ân cüzü üzerindeki bu dörtlükler, yıllar öncesinde Kastamonu, Azdavay, Ağlı muhitlerinde söylene gelmiş olmalıdır ki, camide vazifeli bir cüzhân da bu şiir sözlerini cüz üzerine yazma gereği hissetmiştir. Muhtemelen bu dörtlükler, çok eskiden beri Turnalı Camii’ndeki mevlit organizasyonlarında ilahi olarak dillendirilmiştir.

- Turnalı Camii hatim cüzlerinden bir kısmında cüzün okunduğu dönemi gösteren bazı tarihlerin, bilinçli veya tesadüfen düşülmüş olması, eğer o cüzün ketebe kaydı yoksa, eserin hangi tarihten önce yazıldığını tespit noktasında işimize yaramıştır. Diğer bir ifade ile üzerinde ketebe kaydı olmayan bir cüzün her hangi bir yaprağında kurşun kalemle ve Osmanlı Türkçesi rakamlarıyla sene 1143, sene 1266 şeklinde düşülmüş tarihler, o cüzün istinsahının bu tarihlerden önceye tekabül ettiğine delil teşkil etmiştir.
- Çok az sayıdaki cüzde ketebe kaydı vardır. Bunlardan biri 957 (1550) tarihini taşımaktadır. Yine bir iki cüzde ise son sayfada kâtip belirtilmemiş, sadece yazım tarihi eklenmiştir. Bunların haricindeki cüzlerde hiçbir tarihlendirme işlemi yoktur. Nr. 49’da kayıtlı cüzün sonunda ise rumûz ile ketebe kaydı ve tarih düşülmüştür.
- Hatim cüzlerinde sayfa kenarlarına veya cüz bitimine sonradan düşülen notlarda, cüz okuyanların veya bu notları düşen kâtiplerin isimlerinin yazılı olması, XIV-XIX. yüzyıllarda Turnalı, Azdavay ve Ağlı yörelerinde ikamet eden veya Turnalı Camii’ne gelerek cüz okuyan / cüzhânlık yapan reayanın en azından birkaçının kimliğinin ortaya konulması (örnek: Ali b. Mustafa) babında fayda sağlamıştır.
- İncelediğimiz cüzlerin büyük çoğunluğunda âyetler siyah mürekkeple yazılmış olup, harekelidir. Ancak âyetlere numara verilmemiştir. Âyet sonları kırmızı noktalarla gösterilmiş, sûre başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Medler (uzatma işaretleri) ve duraklar da kırmızı mürekkepli işaretlerle gösterilmiştir. Farklı özellikler gösteren cüzler hakkında yukarıdaki tabloda ek bilgiler verilmiştir. Nr. 58’de kayıtlı cild kapağı kaybolmuş cüz haricinde diğer cüzler deri cilt içinde günümüze ulaşmışlardır. Bu ciltlerin ekseriyetinin miklepli ve zencirekli olduğu görülmüştür. Müsten-sihten kaynaklı bazı farklılıkların olduğu görülmekle beraber cüzlerin geneli harekeli nesih hattıyla istinsah edilmişlerdir.
- Turnalı Camii hatim cüzlerini incelemekle, XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar değişik tarihlerde istinsah edilmiş bu cüzler üzerindeki yazı üslubu, harekeleme işlemi, sûre başlıkları, cüz numaraları, sayfa satır sayıları, sayfa düzeni ve kenar boşlukları, âyet sonlarındaki noktalamalar, med işaretleri, duraklar, kırmızı mürekkep kullanımı, kâğıt ve yaprak özellikleri, satır ve sayfa sonlarından diğer sayfaya geçiş usulü, cüzlerin son sayfalarının son satırlarının ne şekilde sona erdiği gibi pek çok hususiyet hakkında da yeni izlenimler elde etme imkânı bulunmuştur.

Sonuç

Kastamonu'nun Ağlı ilçesine bağlı Bereketli köyü (Turnalı yöresi) sınırları içerisinde bulunan ve aynı isimle anılan camide tarafımızca yürütülmüş incelemede Bereketli Köyü Divan Camii'nde 58 adet Kur'ân-ı Kerîm cüzünün tasnifi ve değerlendirilmesi tarafımızca yapılmıştır. Söz konusu cüzlerin, 1300'lü yıllarda inşa edilmiş olan Turnalı Camii'ne vakfedildiği ve bunların bölgedeki hatim okuma geleneği ile bağlantılı olduğu sonucuna varmış bulunuyoruz.

Tarihi tespit edilmiş olan en eski cüz 789 / 1387 yılına aittir, cüzler üzerinde belirtilmiş en son tarih ise 1271 / 1855 yılıdır. Cüzlerin büyük bir kısmının ketebe kayıtları bulunmasa da, bunların XIV-XIX. yüzyıllar arasında istinsah edildikleri, teknik özelliklerinden anlaşılmaktadır.

2016 yılında Bereketli köyünün tarihî camisinde (Turnalı Camii) yaptığımız incelemede gün yüzüne çıkarılmasına ön ayak olduğumuz Kur'ân-ı Kerîm hatim cüzleri, Kastamonu camilerinde asırlardır sürdürülen bir geleneğin, Hz. Peygamber ruhuna hatim okuma vazifesi icrasının tespit edilmesine katkı sunmuştur. Bu geleneğin Candaroğulları zamanlarına kadar inmesi ve Ali Bey'in Turnalı Camii'ni yaptırma tarihinden elli sene sonrasına ait bir cüzün bulunması, hatta bu cüzün günümüze sağlam olarak ulaşması da önemli diğer husustur.

İlaveten Anadolu'nun pek çok bölgesinde binlerce cami mevcut bulunmasına rağmen bunlardan çok azında böyle bir geleneğin devamlılığı ve bunun somut göstergesi olan cüz örnekleri zamanımıza ulaşmıştır. Bu nedenle birkaç kez yeniden yapıldığı veya tamirden geçirildiği görülen bir camide bu cüzlerin iyi ya da kötü muhafaza edilerek günümüze kadar gelmesi dikkate şayan olup, yöre insanının dinî hassasiyetlerine de işaret etmektedir. Çünkü bu 58 adet cüz, sadece devletin tedbirleri sayesinde değil, yöre halkının hususi ihtimamı sayesinde ve Türk vakıf anlayışının kültürel bir sonucu olarak da günümüze intikal etmiştir. Bu bağlamda, Bereketli Köyü Camii din görevlileri de cüzlerin muhafazası konusunda gereken hassasiyeti göstermişlerdir.

Bölgedeki ilim ve kalem ehlinin tespiti noktasında bu cüzler üzerindeki şahıs isimleri önemlidir. Bunlardan birisi, Candaroğlu II. Süleyman Paşa döneminin (1385-1392) din adamlarından olduğunu anladığımız Üveys b. İraşşah el-Hâfız'dır. Onun Kur'ân-ı Kerîm'i ezbere bildiğini *el-Hâfız* unvanından anlıyoruz. Ayrıca bu zatın babasının adı olan İraşşah, XIV. yüzyıl karakteristik Türk-İslam isimleri arasında karşımıza çıkmaktadır ve bu şahsın İran'dan geldiği anlamına yorumlanmamalıdır. Muhtemelen Üveys el-Hâfız, Candaroğlu muhitinin ilim ehlini temsil eden mümtaz şahsiyetlerdendi ve onun gibi başka zatların da bu beylik hizmetinde çalıştığını biliyoruz.

Günümüze intikal eden ve Türk vakıf geleneğinin gücünü ve sürekliliğini gösteren kültür mirası Kur'ân-ı Kerîm cüzlerinin muhafazası aynı şekilde devam ettirilmelidir. Turnalı Camii'nde eskiden en az dört takım cüz olduğu anlaşılıyor. Bunlardan birinci takımda 30. cüzün, ikinci takımda da yine 6 adet cüzün eksik olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu eksik nüshaların günümüzde işinin ehli bir hattata yazdırılarak (döneminin özelliklerine uygun olarak, mesela 45-50 sayfalık, 7 satırlık vb.) ilgili bu camiye veya cüzlerin nakledileceği kuruma hediye edilmesi iyi olur.

Bereketli Camii'nde ve Ağlı ilçe merkezinde uygun fizikî ve teknik imkânların yetersiz olması nedeniyle, eğer mümkünse bu cüzler bulunduğu yerden alınarak Kastamonu Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ne bir takım olarak intikal ettirilmelidir. Bu cüzlerin kütüphane giriş kayıtlarına ise nereden ve ne şekilde geldiklerine dair ayrıntılı bilgi fişi düzenlenmelidir. Böylece Ağlı ve Azdavay ilçeleri arasında bulunan Turnalı (Bereketli) yöresinin gerek Candaroğulları gerekse Osmanlı dönemlerindeki ilmî, sosyal ve kültürel

yüksek seviyesi unutturulmamış olacaktır. Ayrıca ilgili camiye Candaroğlu Ali Bey'in (Candaroğlu Ali Bey Camii) veya Turnalı Camii isminin verilmesi, tarihî hafızanın korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından faydalı olacaktır. İlaveten cami girişindeki bir tanıtım levhasına da bu camide bulunmuş vakıf cüzler hakkında açıklayıcı bilgi yazılmalıdır.

Turnalı Camii hatim cüzlerinden en eski tarihli olanın tıpkıbasımı yapılarak başta Ağlı olmak üzere Kastamonu camilerine birer adet dağıtımı yapılabilir. Bunun yanında cüzlerin en bakımlı ve sanat değeri taşıyan birkaç sayfasından ve kapağından seçimler yapılarak, bunlardan oluşacak bir sergi açılması, bu cüzlerin hangi dönemde, hangi amaçla ve hangi mekânda tasarruf edildikleri noktasında yöre insanının ve konuya duyarlı vatandaşların bilgi edinmesine imkân sağlayacaktır.

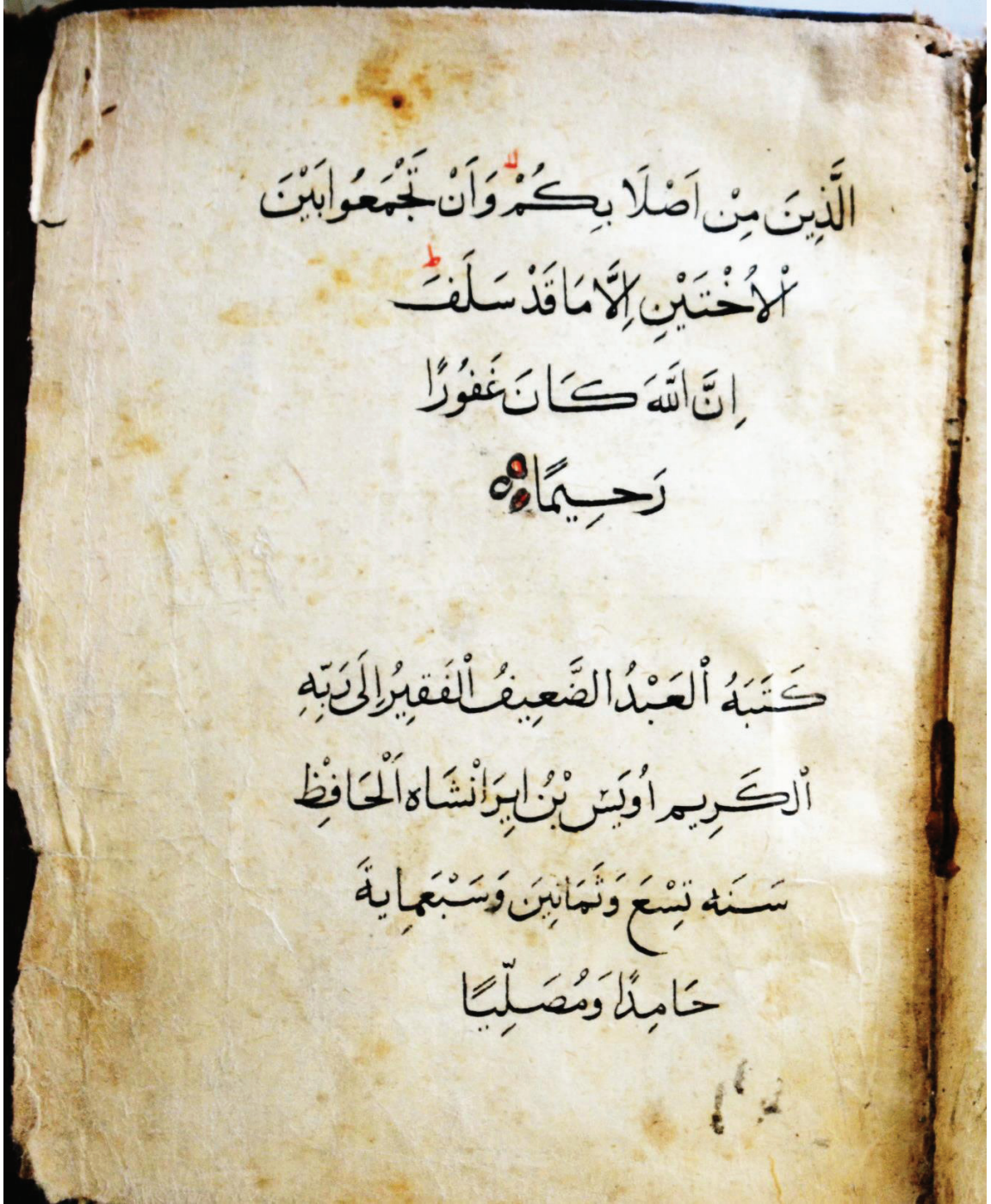
Gerek Candaroğulları beyleri gerekse de Osmanlı dönemi idarecileri bu caminin vakıflarının her daim canlı tutulmasını sağlamışlar, camide vakıf şartı gereği Hz. Muhammed (a.s.) ve caminin bânisi için hatim okutturma vazifesini sekteye uğratmamışlar, böylece cami ve vakıf gelirleri XX. yüzyıl ilk çeyreğine kadar gelebilmiştir. Günümüzde de Cuma günleri (en azından ayda bir) bu hatim icra geleneğini camide yeniden canlandırmak mümkündür. Bunu tek başına cami imamı ve köy sakinleri gerçekleştiremeyebilir. Bu noktada Ağlı İlçe Müftülüğü'nün teknik desteği kaçınılmaz olacaktır.

Günümüzde mimari ve sanatsal açıdan tarihî bir kıymeti görülemez de, yedi asırlık bir geçmişı bugüne taşıması ve yöre tarihinin en önemli açıklayıcı, somut mirasını muhafaza etmesi bakımından Turnalı (Bereketli) Camii önem arz etmektedir. Caminin yedi asırlık bu mazisi boyunca birkaç defa yenilendiği veya tamir gördüğü tahmin olunmaktadır. Günümüzde bu cami ibadete açık olup, burada kadrolu bir din görevlisi hizmet vermektedir. Caminin, ileride icap ederse, tamiri esnasında tarihî fonksiyonuna uygun bir yenilemeden ve bakımdan geçirilmesi de anlamlı olacaktır.

Kaynakça

- Aksoy, Şule (2020). "Kur'an-ı Kerim" in "Discover Islamic Art". *Museum With No Frontiers*, 2020; http://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;ISL;tr;Mus01;22;tr (Erişim: 22.05.2020)
- Aritan, Ahmet Saim (2003). "Anadolu Selçuklu ve Bu Üslûbu Taşıyan Cildlerde Zencirek Tipolojisi Dene-mesi". *İstem*, Yıl: 1, Sayı 1: s.83-100.
- Aritan, Ahmet Saim (2010). "Kur'ân-ı Kerim Cildleri". *Marife*, Yıl: 10, Sayı: 3 (Kış): s.327-364.
- Çağman, Filiz (1995). "Ahmed Karahisari'ye Atfedilen Ünlü Kur'an-ı Kerim". *9. Milletlerarası Türk Sanat-ları Kongresi: Bildiriler*, Cilt: 1, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı. 521-527.
- Çifçi, Fazıl (2018). *Kastamonu Camileri- Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*. Kastamonu 2018 Türk Dünyası Kültür Başkenti Özel Baskı, Kastamonu: Özeller Matbaacılık.
- Gökdemir, Ahmet (2019). "Anadolu'da Osmanlı Öncesi Kur'ân Kültürü (Tedrîsât/ Tilâvet/ Kıraat)". *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, (Samsun), Sayı: 7: 24-47.
- Günay, Hacı Mehmet (2012). "Vakıf". *TDV. İA*, Cilt: 42: 475-479.
- Kurtoğlu, Mehmet vd. (2014). *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Mahir, Banu (2009). "Kitap Sanatları Araştırmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Sanat Tarihi Sayısı)*, Cilt: 7, Sayı: 14, s.209-247.
- Mehmet Behçet (1341). *Anadolu Türk Âsâr ve Mahkûkâtı Tettebbuâtına Esas Kastamonu Âsâr-ı Kadîme-si*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Mehmet Behçet (1998). *Kastamonu Eski Eserleri*. Haz. M. S. Cihangir, Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl özel İdaresi Yayınları.
- Tanıdı, Zeren (2010). "Kur'an-ı Kerim Nüshaların Ciltleri ve Tezhipleri". *1400. Yılında Kur'an-ı Kerim (Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kur'an Koleksiyonu)*. İstanbul: Antik A.Ş Kültür Yayınları, s.90-121.
- VGMA. VD. Nr. 606, s.193/ 246: *Ali Candar Camii Vakfı* (1333). *Azdavay Kazası Turnalı Köyü* (Evâhir-i Şaban 733/ 15 Mayıs 1333).
- Yakupoğlu, Cevdet (2016). "Candaroğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Ed. Haşim Şahin, Anka-ra: Grafiker Yayınları, s.409-425.
- Yediyıldız, Bahaeddin (2012). "Vakıf". *TDV. İA*, Cilt: 42: 479-486.
- Yıldız, Abdullah (2018). "Yunus Emre'nin Bilinmeyen 15 Şiiri Ortaya Çıktı". Anadolu Ajansı muhabirinin Kırşehir'de düzenlenen Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu'ndan yaptığı 12.10.2018 tarihli haber; <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/yunus-emrenin-bilinmeyen-15-siiri-ortaya-cikti/1279648> (Erişim: 14.03.2020)

Ek 2. Resimler

Resim 1. Turnalı Köyü Camii'nde bulunan 4. cüzün (kayıt nr. 8) son sayfasındaki ketebe kaydı: "Ketebehü el-'abdü ez-za'îfü el-fakîrü ilâ Rabbihi'l-Kerîm Üveys'übnü Îrânşâh el-Hâfiz. Sene; tis'a ve semânîne ve seb'a-miete (789). Hâmiden ve musalliyen."

Resim 2. Turnalı Köyü Camii'nde bulunan 4. Cüzün (kayıt nr. 8) dış deri kapağı.

Resim 3. 17. Cüzün (kayıt nr. 17) ilk sayfası (Enbiyâ Sûresi).

Resim 7. Turnalı Camii'nde bulunan 21. cüzün (nr. 52) son sayfasında bulunan Yunus Emre tarzı Türkçe şiir.

Resim 8. Turnalı (Bereketli) Köyü Divan Camii'nde bulunan Kur'ân-ı Kerîm Cüzleri. Ağlı İlçesi/ Kastamonu

Resim 9. Turlalu Camii'nde bulunan 1. cüzün (nr. 1) ilk sayfaları

Resim 10. Turlalı (Bereketli) Köyü Divan Camii, Ağlı İlçesi/ Kastamonu. Soldan sağa: Cevdet Yakupoğlu, Namiq Musalı, Malik Kılınç (Bereketli Camii din görevlisi).

